

αὐτοῦ, ὁ σ. ἀφορμᾶται πάντοτε ἀπὸ τῶν πηγῶν, ὡς εἶναι ἀνάγκη νὰ συμβαίνει περὶ ἔργων ἱστορικῶν. Διὰ τοῦτο δὲ ἡ θεμελίωσις τοῦ ἔργου εἶναι συνεχῆς καὶ σταθερά, εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ὑπαρξὶς ἀρχαίων πηγῶν ἐπιτρέπει τοῦτο. Εἰς τὴν διὰ τῆς χρήσεως τῶν πηγῶν θεμελιῶσιν ἔπεται ἡ ἐρμηνεία αὐτῶν, ἥτις, ὡς συμβαίνει περὶ θεμάτων ἱστορικῶν, δεῖον νὰ ἐλέγχεται διὰ τοῦ γλωσσικοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ γνώμονος, ὅστις, ἐκφράζων τὴν ἱστορικὴν κριτικὴν καὶ τὸ ἱστορικῶς σκέπτεσθαι, κατευθύνει, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐλέγχει, τὸν γλωσσικὸν γνώμονα. Ὁ σ. παρέχει πράγματι ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὴν ἐρμηνείαν χωρίων. Πρὸ παντὸς δὲ χρησιμοποιεῖ δεξιῶς τὴν κριτικὴν αὐτοῦ ἱκανότητά καὶ πείραν, διότι δύναται ὡς ἱστορικὸς νὰ ἀναδράμῃ εἰς τοὺς χρόνους, περὶ τῶν ὁποίων γράφει, νὰ ἀναπαραστήσῃ τὰ γεγονότα, νὰ συλλάβῃ τὴν σκέψιν τῶν δρώντων προσώπων καὶ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γεγονότων ὡς σύγχρονος αὐτῶν. Ἐνεκα τούτων, τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ Δασκαλάκη ἀποτελεῖ ἀξιολογώτατον ἀπόκτημα τῆς περὶ ἀρχαίας Μακεδονίας βιβλιογραφίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

OTTO WEINREICH, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ Τυβίγγης: **Gebet und Wunder** . . . (=«Προσευχὴ καὶ θαῦμα . . .»). Tübingen 1929.

Μέγα μέρος τῶν κλασσικῶν σπουδῶν ἐν Εὐρώπῃ, μάλιστα δ' ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, καταλαμβάνουσιν αἱ θρησκευτικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῆς περιοχῆς τοῦ ἀρχαίου βίου ἐν γένει. Ἐκ τῶν ἀναριθμητῶν σχετικῶν ἔργων ¹ ἐσκόπουν, ὅπως μεταφράσω εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἔν καὶ δὴ καὶ τὸ ἐκτενέστερον, ἵνα οὕτω δοθῇ καὶ παρ' ἡμῖν ἀφορμὴ συστηματικτέρας τινὸς ἀσχολίας περὶ τὰς τοιαύτας σπουδὰς. Ἡ δίτομος «Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας» τοῦ Μ. Ρ. Νίλσον ἐδελέαζέ με πλέον πάντων τῶν λοιπῶν ἔργων τοῦ ἐπιστημονικοῦ τούτου κλάδου. Παρὰ ταῦτα μετὰ πολλὰς σκέψεις οὐχὶ εὐχερὲς ἐφάνη μοι ἡ πραγματοποίησις τοῦ οἰκείου σχεδίου. Μέγα εἶναι ὄντως τὸ ἔργον τοῦ Νίλσον καὶ τοιοῦτόν τι τολμηρὸν ἐγχείρημα μεταγλωττίσεως τούτου εἰς τὴν ἑλληνικὴν θὰ ἀπῆται χρόνον μακρόν, καθ' ὃν θὰ ἔδει, ὅπως νεκρωθῇ πᾶσα ἄλλη προσωπικὴ καὶ πρωτότυπος ἐργασία. Ἐπὶ πλέον σαφῇ εἶχον συνείδησιν τοῦδε τοῦ πράγμα-

1. Ἐκ τούτων ποιῶμαι ἐνταῦθα μναίαν τῶνδε κυρίως: S. Reinach, Cultes, mythes et religions. I. II. III. IV. V. Paris 1922^a. 1928^a. 1913^a. 1918. 1923^a. E. Norden, Agnostos Theos. Untersuchungen zur Formengeschichte religiöser Rede. Leipzig · Berlin 1913^a. E. Rohde, Psyche, Seelenkult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen. 9. u. 10. Aufl. mit einer Einführung von O. Weinreich. Τόμ. 2. Tübingen 1925^a. O. Kern, Die Religion der Griechen. I: Von den Anfängen bis Hesiod^a. II: Die Hochblüte bis zum Ausgang des 5. Jahrh. III: Von Platon bis Kaiser Julian. Berlin 1926. 1935. 1938^a. U. v. Wilamowitz — Moellendorf, Der Glaube der Hellenen. I. II. Berlin 1931. 1932^a. W. Nestle, Vom Mythos zum Logos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens von Homer bis auf die Sophistik und Sokrates. Stuttgart 1942^a. W. F. Otto, Die Götter Griechenlands. Das Bild des Göttlichen im Spiegel des griechischen Geistes Frankfurt / a M. 1947^a. M. P. Nilsson, Geschichte der griechischen Religion. I: Bis zur griechischen Weltherrschaft^a. II: Die hellenistische und römische Zeit. München 1955^a. 1950 (=Handbuch der Altertumswissenschaft. V 2, 1. 2). Ἐν τῇ συναφείᾳ ταύτῃ ἀξιωμαζόμενα εἶναι ἐνταῦθα τὰ δύο περὶ φημα περιοδικὰ συγγράμματα τῶν Γερμανῶν: Archiv für Religionswissenschaft. Freiburg i. Br. 1898 κέξξ. καὶ Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten. Giessen 1903 κέξξ.

τος, ὅτι δηλαδὴ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν οὐχὶ εὐχερὴς θὰ ἦτο ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ Nilsson λόγῳ τῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπαιτουμένων ὑπερόγκων δαπανῶν καὶ λόγῳ τῆς στενῆς περαιτέρω κυκλοφορίας καὶ καταναλώσεως παρ' ἡμῖν ἔργων τοιοῦτου τινὸς περιεχομένου. Τούτου ἕνεκα μετέφρασα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατὰ διασκευὴν τὸ φιλολογικὸν καὶ θρησκευτικὸν ἄμα ἔργον τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Tübingen τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας Otto Weinreich :

Gebet und Wunder. Zwei Abhandlungen zur Religions—und Literaturgeschichte.

1. Primitiver Gebetsegoismus. (Ein Beitrag zur Terenz, Andria 232 f.).

2. Türöffnung im Wunder—, Prodigien—und Zauberglauben der Antike, des Judentums und Christentums.

Ἐν: Tübinger Beiträge zur Altertumswissenschaft 5(1929) [Genethliakon Wilhelm Schmid] 169—464 ².

2. Ὁ Weinreich ἐγεννήθη τῇ 13ῃ Μαρτίου τοῦ 1886 ἐν Karlsruhe τῆς Βάδης. Μετὰ τετραετῇ ἀκρόασιν τῶν πρώτων μαθημάτων ἐν τῷ δημοτικῷ σχολεῖν ἀρρένων εἰσέχθη τὸ φθινόπωρον τοῦ 1895 εἰς τὸ γυμνάσιον τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ὅθεν μετὰ λαμπράς σπουδὰς μαρτυρούσας ἀσυνήθους πρωιμότητος πνευματικὴν ἐπιδοσιν, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῶν κλασσικῶν μαθημάτων, ἀπελύθη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1904. Τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἤρξατο σπουδάζων κλασσικὴν φιλολογίαν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως Heidelberg, ἔνθα ἠκροάσατο τῶν καθηγητῶν A. Dieterich, A. von Domszowski, G. Uhlig καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν φιλολόγων τε καὶ θρησκευολόγων. Τῇ 28ῃ Ἰανουαρίου τοῦ 1908 ὑπέστη ὁ Weinreich ἐν Heidelberg τὰς διδακτορικὰς αὐτοῦ ἐξετάσεις κατόπιν ὑποβολῆς τῆς διατριβῆς: Θεοῦ χεῖρ. Antike Heilungswunder, ἐν ᾗ ὁ νεαρὸς συγγραφεὺς μετ' ἐκπληροσύνης φιλολογικῆς εὐρυμαθείας καὶ λεπτιῆς ψυχολογικῆς διορατικότητος ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν προβλημάτων τοῦ ἀρχαίου βίου παρέχει ἡμῖν λαμπρὰν εἰκόνα τῶν θευμάτων ἰάσεως καὶ ἐρμηνεύει μετ' ἀμιμήτου λογοτεχνικῆς χάριτος τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ὁφὴν παραστάσεων καὶ πεποιθήσεων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπέμβασιν τῶν θεῶν πρὸς θεραπείαν καὶ σωτηρίαν εὐσεβῶν ἀσθενῶν. Ἡ ἐργασία αὕτη ἐξεδόθη τὸ πρῶτον μερικῶς ἐν Heidelberg 1908. Σελ. IV+45. Πλήρως ἐξεδόθη ἡ ἐργασία ὑπὸ τὸν τίτλον: Antike Heilungswunder. Untersuchungen zum Wunderglauben der Griechen und Römer. Giessen 1909. Σελ. XII+212 (=Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten. VIII 1). Τῷ 1914 διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ: De dis ignotis observationes selectae. Halle 1914. Σελ. 52, ἥτις ὑπὸ τὸν τίτλον: De dis ignotis quaestiones selectae ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ἐν: Archiv für Religionswissenschaft 18 (1915) 1—52, ἀνηγορεύθη ὁ Weinreich ὡς καθηγητῆς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς πόλεως Halle. Τῷ 1916 ἀνηγορεύθη ἑκτακτος καθηγητῆς τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Tübingen. Κατόπιν βραχείας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τούτῳ δράσεως ἐκλήθη ὁ Weinreich διαδοχικῶς ὡς τακτικὸς καθηγητῆς ὑπὸ τῶν πανεπιστημίων τῶν πόλεων Jena καὶ Heidelberg (1918—1921), κατόπιν δὲ ὑπὸ τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Tübingen, ἐν ᾧ ἔκτοτε πιστῶς μέχρι σήμερον ὑπηρετεῖ.

Ὅσον ἐγγύτερον γνωρίζει τις τὸν Weinreich, ἐπὶ τοσοῦτον εὐρύτερον ἔχει εὐκαιρίαν, ὅπως ἀνακαλύπτῃ βαθμυδὸν τὸν πολύτιμον πνευματικὸν κόσμον τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν ὕψηλότεραν συγκρότησιν καὶ ὁφὴν τῶν ἀνθρωπιστικῶν αὐτοῦ συναισθημάτων. Οὐ μόνον ἡ τὸν ἱλιγγον προκαλοῦσα πολυμάθεια καὶ ἡ ἐπαγωγὸς καὶ σαφὴς ἀφήγησις τοῦ καθηγητοῦ, ἀλλ' ὁ πρωτότυπος τρόπος πολλῶ μᾶλλον καὶ ἡ εὐτεχνος μέθοδος, μεθ' ὧν οὗτος ἐπιλαμβάνεται τῆς ἀναλύσεως καὶ ἐρμηνείας τῶν διαφορῶν φιλολογικῶν προβλημάτων, δεσμεύουσι τὸ διαφέρον καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατοῦ. Ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εἶχον τὴν εὐτυχὴ εὐκαιρίαν, ὅπως ἀκροῶμαι τῶν παραδόσεων τοῦ Weinreich, καὶ ὀφείλω, ὅπως καὶ ἐντεῦθεν ὁμολογήσω τῷ σοφῷ διδασκάλῳ θαυτάτην τὴν χάριν διὰ τὰς ὥρας αὐτὰς θείας ὄντως πνευματικῆς ἀπολαύσεως ἐν τῇ ξένῃ. Τὸ ἐπίχαρι καὶ πλήρες μουσικότητος ὕφος κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν κλασσικῶν κειμένων ἀποτελεῖ ἴδιον

Τὸ ἔργον τοῦτο ὃν ἐν σχέσει πρὸς τὸ μνημονευθὲν ἔργον τοῦ Nilsson πολὺ βραχύτερον παρέσχε μοι τὴν εὐχέρειαν παρυφάνσεως πολλῶν εἰδήσεων σχέσιν ἐχουσῶν πρὸς τὸν ἐν λόγῳ ἐπιστημονικὸν κλάδον. Οὕτως ἐλπίζω, ὅτι κατ' αὐτενέργειαν τινα τρόπον καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ ἴδια ἡμῶν διαφέροντα παρέσχον ἐν τῇ διασκευῇ τοῦ ἔργου τοῦ Weinreich ἐκτενῇ καὶ πλήρῃ εἰκόνα τῶν ἐν Εὐρώπῃ σχετικῶν ἐρευνῶν. Παρά ταῦτα ὄγκος ἐξ ὀκτακοσίων περίπου μεγάλων χειρογράφων σελίδων κεῖται πάλιν ἐνώπιόν μου ἔτοιμος πρὸς ἔκδοσιν. Οὕτως ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ πρωτότυπον κατέστη τὸ ἔργον τριπλάσιον. Μόνον οἱ Ἕλληνες φιλόλογοι καὶ θεολόγοι διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν δύνανται, ὅπως συντελέσωσιν, ἵνα ἴδῃ τοῦτο τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος παρέχω ἐν τοῖς κατωτέρω σύντομόν τινα κριτικὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἀξιολογώτατου τοῦτου ἔργου τοῦ Weinreich, ἵνα μετ' ἀσφαλείας κριθῇ, εἰ ἀναγκαῖα καὶ ἐπωφελὴς εἶναι ἡ ὑπὸ ἐλλήνικὸν ἔνδυμα ἔκδοσις αὐτοῦ.

Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον : «Προσευχή καὶ θαῦμα. Δύο πραγματεῖαι ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῶν θρησκευτικῶν καὶ γραμματολογικῶν ἐρευνῶν» ἔργον τοῦ Weinreich ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τῷ 1929 ἐν τῷ ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τοῦ 70οῦ ἔτους τῶν γενεθλίων τοῦ Wilhelm Schmid ἐκδοθέντι πέμπτῳ τόμῳ τῆς σειρᾶς : Tübinger Beiträge. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐμφανίζει ἡμῖν διφυῆ χροιάν : φιλολογικὴν καὶ θρησκευτικὴν³. Ἡ σύνθεσις αὐτῇ ἐν τῇ ἐρευνῇ ἀποτελεῖ τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιατάρακτον γραμμὴν, ἥτις χωρεῖ δι' ὅλης τῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς τοῦ Weinreich. Οὕτω γράφει ὁδτος :⁴ «Θρησκειολογία, ἥτις οὐδαμῶς πλέον ἀναλύει κείμενα καὶ οὐδαμῶς ἐρμηνεύει τὰ πράγματα φιλολογικῶς, στερεῖται τοῦ ἀσφαλεστάτου μέσου πρὸς ἱστορικὴν ἀντίληψιν αὐτῶν καὶ περιπίπτει εἰς τὸν κίνδυνον ἀτέρμονος συγκρίσεως ἑτερογενῶν στοιχείων ἢ εἰς τὴν ἀπεραντολογίαν ἀορίστου καὶ κενῆς θεωρίας. Καὶ ἡ φιλολογία ἐπέτρεψεν, ὥς φαίνεται μοι, ὅπως

πλεονέκτημα τοῦ Weinreich. Ἡ μετρικὴ ἀπόδοσις στίχων τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ποιήσεως ἀποτελεῖ πάντοτε παρὰ τοῖς φιλολόγοις δυσχερές τι πρόβλημα, δέον ὅμως, ὅπως ἡσύχως ὁμολογηθῇ, ὅτι ὁ Weinreich εἶναι ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀκαταγώνιστος. Ἡ μουσικὴ αὐτοῦ παιδευσις συμβάλλει εἰς τοῦτο οὐκ ὀλίγον.

Ὡς μουσικὸν ἐγνώρισα τὸ πρῶτον τὸν καθηγητὴν διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὑπερόχων αὐτοῦ ἐπὶ μουσικῶν συναυλιῶν κριτικῶν, αἵτινες δημοσιεύονται ἐκάστοτε ἐν τῷ τύπῳ τοῦ Tübinger. Διὰ συντόμων ἄρθρων, δι' ὀλίγων σειρῶν πολλῶν, παρέχει ὁ Weinreich ἐπὶ μουσικῶν συναυλιῶν τῆς πόλεως ταύτης ἐκθεσιν, ἥτις ἐναργῶς μαρτυρεῖ ἀχανῇ γνῶσιν τῆς ἱστορίας τῆς μουσικῆς ἐν γένει καὶ εὐγενέστατον ἄμα μουσικὸν αἶσθημα. Τὰ ἄρθρα ταῦτα παισιεύονται διὰ τῶν λαμπρῶν χρωμάτων τῆς φιλολογικῆς τέχνης καὶ τῆς ἐμβριθείας ἐν γένει τοῦ πολυμαθοῦς ἐπιστήμονος καὶ ἀποτελοῦσι παρὰ τῇ φιλομουσίᾳ κοινῇ τοῦ Tübinger πολῦτιμον περιοχὴν γλυκειὰς ὄντως πνευματικῆς τέρψεως καὶ ἀναψυχῆς. Κατὰ τὴν παροχὴν μουσικῆς τιнос συναυλίας ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ πανεπιστημίου οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τῆς σκηνῆς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς ἀκαδημαϊκῆς μουσικῆς ἐνώσεως διακρίνεται καὶ ἡ συμπαθὲς μορφή τοῦ Weinreich παίζοντος τετράχορδον ! Ἐν τινι αἰθούσῃ τῆς παλαιᾶς Aula πολλάκις πάλιν ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως ἀκούσω τοῦ Weinreich ᾄδοντος δι' ὑπερόχου μελοδραματικῆς φωνῆς τὰ ἀρχαῖα ᾠσματα τοῦ Schubert, τὸν «Ὁρέστην ἐν Ταύροις», τὸν «Πλοῦν εἰς ἄβυσσον», τὸ «Ἄσμα ναύτου τινός πρὸς τοὺς Διοσκούρους», τὸν «Γανυμήδην», τὸν «Προμηθεά». Ὄντως πολὺ ὀλίγους εὐτυχεῖς θνητοὺς κοσμοῦσιν αἱ Μοῦσαι τοσοῦτον πλουσίως διὰ τῶν πολυτιμῶν αὐτῶν δώρων τῆς πνευματικῆς ἀλλοτρίας καὶ τῆς τέχνης.

3. Πρὸς τὴν ὑπὸ A. Bertholet ἐν : Göttingische Gelehrte Anzeigen 3 (1932) 116 κέξξ. καὶ W. Esslin ἐν : Phil. W. 53 (1933) 199 κέξξ. γενομένην κριτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου.

4. Ἐν σ. 206 τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου, εἰς ὃ καὶ ἐν τοῖς κατωτέρω κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ σταθερῶς παραπέμπω.

διαφύγη ένιοτε ή δυνατότης ώρισμένων έπί τής περιοχής αútής έπιστημονικών άναγνω-
ρίσεων, έπειδή όλίγης προσοχής ήξίωσε πράγματα, άτινα πολλάκις έκτείνονται είτε
σοβαρώς είτε ύπό ποιητικών μάλλον και παίζοντα σκοπόν μέχρι τής περιοχής τών
θρησκευτικών ίδεών. Πάντα τά ποιητικά δημιουργήματα, έπειδή χωροῦσι πέρα τών καθ'
ήμέραν γεγονότων, είναι έπί τέλους άνέκαθεν συγγενή μετά τών μαγικών, μυθικών
και θρησκευτικών πραγμάτων' έξοχωτάτη ποίησις πορεύεται συχνάκις όδούς, αίτινες
χωροῦσι παραλλήλως τῷ άφελεί και πρωτογόνῳ λογισμῷ. 'Αμφότερα ταῦτα κείνται
άπωθεν τής Ισοπέδου κυρίας όδοῦ διαπεφωτισμένης τινός νηφαλιότητας. Καί έπί τής
πίστεως εις θαύματα Ισχύει, ὅτι λέγει ό Goethe περί δεισιδαιμονίας έν τινι τών ρήσεων
αὐτοῦ έν πεζῷ λόγῳ: ('Η δεισιδαιμονία είναι ή ποίησις τής ζωής, οἷ ένεκα οὔδαμῶς
βλάπτεται ό ποιητής, άν είναι δεισιδαίμων). Καί οὔδαμῶς βλάπτεται ή φιλολογία, άν
αὕτη ένιοτε ένστερνίζεται τήν ρήσιν ταύτην».

'Η έργασία σύγκεται έκ δύο πραγματειών. 'Εν τῇ πρώτῃ τούτων ύπό τόν τίτλον:
«Πρωτόγονος φιλαυτία έν τῇ προσευχῇ» ⁶, ήτις έν συγκρίσει πρὸς τήν δευτέραν είναι
πολύ βραχυτέρα, παρέχει ό συγγραφεὺς συμβολήν τινα εις τήν έρμηνείαν τοῦ Τερεν-
τίου, *Andria* 232 κέξ.—Πρόκειται ένταῦθα περί τής πλήρους πάθους «προσευχής έκκρού-
σεως» ⁶ τής ύπηρετρίας Μυσίδος, ήτις διατελεῖ ύπό τὸ κράτος άνησούχου μερίμνης,
έπειδή όφείλει, ὅπως καλέση χάριν τής έπιτόκου κυρίας αὐτῆς μαίαν τινα έκδοτον οὔσαν
εις τὸν πότον και κατ' άκολουθίαν άνίκανον οὔτως, ὅπως διεξαγάγη έπιτυχῶς τὸ έπαγ-
γελματικόν αὐτῆς έργον. Τὸ πρόβλημα κείται έν τῷ διπλῷ περιεχομένῳ τής προσευ-
χῆς: «Θεοί, δότε ταύτῃ εύκολον τοκετόν <παρά τήν ένδοιασμούς παρέχουσιν μαίαν>
και έκείνη <τῇ μαίᾳ> εύκαιρίαν, ὅπως φθείρη τι in aliis».

'Εν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τής πραγματείας αὐτῆς ⁷ έρευνᾶται τὸ πρόβλημα θρη-
σκευολογικῶς πρὸς διαπίστωσιν έν τῇ περιοχῇ τοῦ θρησκευτικοῦ βίου τών λαῶν όμοίων
τυχόν παραδειγμάτων τοῦ Ιδιορρύθμου τούτου ήθους προσευχῆς. 'Η έπιστήμη τής γενι-
κῆς θρησκευολογίας βεβαίῳ σαφῶς τήν ύπαρξιν τούτων. Βλάβη, άνάγκη, ασθένεια, κίνδυ-
νος θανάτου και ὅμοια έν γένει δεινά ύφίστανται πάντοτε έν τῷ βίῳ, έχουσιν αξιώσεις
ύπάρξεως έν αὐτῷ και τὸ δικαίωμα κατ' άκολουθίαν, ὅπως τυγχάνωσιν έκάστοτε τών
άντιστοιχων θυμάτων. 'Οθεν κατευθύνει τις διὰ τής προσευχῆς τὰ δεινά ταῦτα μακράν
αὐτοῦ έπί άλλους ανθρώπους, έπί άλλα έν γένει έμψυχα ή άψυχα ὄντα, έπειδή ό
ρίζικὸς αὐτὸν άφανισμός οὔδαμῶς είναι δυνατός. Τήν έν τῇ προσευχῇ πρωτόγο-
νον ταύτην φιλαυτίαν τοῦ ανθρώπου, ήτις συνάπτει τήν «άποπομπήν», τήν έπιθυμίαν
δηλονότι κατευθύνσεως τοῦ άφοριστέου κακοῦ έπί τινα άλλον στόχον, εύρίσκει ό
Weinreich οὐ μόνον έπί άφρικανικῶν, αλλά και έπί πεπολιτισμένων λαῶν, οἷον τών

5. 'Εν σ. 169 κέξξ.

6. Διὰ τής φράσεως αὐτῆς νοεῖται δέησις πρὸς τὸν θεόν άναπεμπομένη, ὅμως ύπό τῷ
πον βραχυτάτον και οἰονεῖ ὡς θέλος εξακοντιζομένη, ίνα οὔτως ή έπιμελῶς και άγρύπνως εξ-
αφθεῖσα διάθερμος ζέσις τῆς καρδίας τοῦ προσευχομένου μὴ εξατληθῇ μηδὲ άπαμβλύνηται δι'
οἰασθήποτέ τινος σχοινοτενοῦς μακρηγορίας. 'Εν τῇ προσευχῇ έχει τήν έννοιαν έκτενοῦς πολυ-
λογίας ή έν αὐτῇ διὰ περιττῶν λέξεων προσαγωγή και συζήτησις τοῦ αναγκαίου ήμῖν πράγμα-
τος, ὅμως έν αὐτῇ έχει τήν έννοιαν έκτενοῦς ίκεσίας ή μετά τινος διαρκοῦς και εύλαβοῦς διε-
γέρσεως τῆς καρδίας άφοσίωσις ήμῶν και στροφή πρὸς έκείνον, ὃν ίκετεύομεν. Πρὸς August.
epist. CXXX 10, 20 (=CSEL XXXXIII 3 [1904] 62 κέξ. Goldbacher) Fr. Heiler,
Das Gebet. Eine religionsgeschichtliche und religionspsychologische Untersuchung.
München 1923 ⁸, σ. 527.

7. 'Εν σ. 169 κέξξ.

⁸ Ἰνδῶν. Ὁ συγγραφεὺς ἀνευρίσκει ὁμοία παραδείγματα καὶ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου, ἐν ᾗ ὅμως ἐμφανίζεται ἡμῖν οὐσιώδης ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα διαφορά. Ἐφ' ὅσων ἔκτασιν ἐνταῦθα ἄνθρωποι ὁ στόχος εἶναι, ἐφ' οὗς διὰ τῆς μαγικῆς «ἐπιπομπῆς» ἐν προσευχῇ πρωτογόνου τινὸς φιλαυτίας κατευθύνεται δεινόν τι, πρόκειται σταθερῶς περὶ ἐχθρῶν, οὐχὶ περὶ ἄλλων οἰωνδήποτε ἀνθρώπων. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀκριβῶς καταδεικνύεται ἡ οὐσιώδης διαφορά καὶ ἔναντι τῆς προσευχῆς τῆς ὑπηρετρίας παρὰ τῷ Τερέντιῳ, ἥτις παρέχει παράδειγμά τι ἐπιπομπῆς τοῦ κακοῦ οὐχὶ ἐπὶ τὸ ἐχθρικόν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἄμεσον ἐν γένει, περιβάλλον, ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀδιακρίτως.

Ἐπειδὴ ἐλλείπουσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀνάλογα ἑλληνικά παραδείγματα ἐρμηνεύοντα εὐκρινῶς τὴν πηγὴν τῆς προελεύσεως τοῦ τύπου τούτου προσευχῆς, ἐγγείρεται τὸ γραμματολογικὸν ἐρώτημα, μήπως ἡ ἑλλειψὶς αὕτη δύναται, ὅπως ἐξουδετερωθῇ πᾶς διὰ τῆς ἀποδείξεως, ὅτι τοιαύτη τις προσευχὴ περιείχετο τοῦλάχιστον ἐν τοῖς πρωτοτύποις ἔργοις τοῦ Μενάνδρου, ἅτινα ἀπομιμεῖται καὶ ἀντιγράφει ἐν πολλοῖς ὁ Ῥωμαῖος δραματικὸς ποιητής. Ἐν τῷ δευτέρῳ μικρῷ κεφαλαίῳ τῆς πρώτης ταύτης πραγματείας ⁹ παρέχει ὁ συγγραφεὺς ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου τὴν ἀπάντησιν, ὅτι ἡ προσευχὴ τῆς Μουσίδος ἐξυπηρετεῖ κυρίως συνθετικοῖς τοῦ δράματος σκοποῖς, οὗς μόνον ὁ τὴν συγχώνευσιν (contaminatio) ἑλληνικῶν πρωτοτύπων ἔργων διενεργῶν Ῥωμαῖος ποιητής θά εἶχεν. Ὁ Τερέντιος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν δύο ἔργα τοῦ Μενάνδρου, τὴν «Περὶνθίαν» καὶ τὴν «Ἀνδρίαν», καὶ διεμόρφωσε τὸν τύπον τῆς μαίας αὐτοῦ κατὰ τὰ πρότυπα ταῦτα, ἐν οἷς ὅμως αὕτη παρουσιάζετο ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὡς ἀτάσθαλος καὶ ἀγροῖκος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, ὅπερ ἀποτελεῖ προῖδον προκεχωρηκυίας τινὸς καὶ φυσικῶς ἐπὶ τὸ εὐγενέστερον καὶ εὐτεχνότερον ἐξειλιγμένης τέχνης τοῦ Μενάνδρου, ὡς νηφάλιος καὶ εὐσταθὴς γυνή. Τὴν συγχώνευσιν διαφόρων χαρακτήρων ἐν τῷ προσώπῳ τῆς μαίας ἐξαγγέλλει ὁ Τερέντιος διὰ τινος εἰσαγωγικῆς οὕτως εἰπεῖν γεφυρώσεως, τῆς προσευχῆς δηλονότι τῆς Μουσίδος. Οὕτως ἐχομεν ἐνώπιον ἡμῶν ἅπτον τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Τερέντιος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς προσευχῆς ταύτης. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν εὐγενῆ ποιητικὴν διάθεσιν καὶ τὸν λεπτὸν τρόπον περισκεμμένης καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας τοῦ Ῥωμαίου δραματικοῦ, τοιαύτη τις ὅμως σύλληψις καὶ διάταξις τοῦ πράγματος ρυθμίζεται κατὰ μέγα μέρος καὶ ὑπὸ τῶν συναισθημάτων ἑτι καὶ τῶν λογισμῶν ἐν γένει τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ. Ἡ πρὸς τὰ παντοειδῆ δεινὰ καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ βίου ἀπευθυνομένη ἰκεσία: «Φείσθητε μὲν ἐμοῦ, ἐπανορθώσατε δὲ τὴν, ἣν οὕτω πρὸς χάριν μου θὰ ὑποστήτε, ζημίαν παρὰ τῷ γείτονι», ἀποτελεῖ μεμαρτυρημένον χαρακτηριστικὸν γεγονός μικροαστικῆς ἢ ἀγροτικῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ῥώμῃ, ἐν τῷ ἰδιωτικῷ αὐτῆς λατρευτικῷ περιβάλλοντι. Ἀπήχησιν τῆς ψυχολογικῆς ταύτης διαθέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ ἀποτελεῖ τὸ τρίτον πριάπειον ποίημα τοῦ Βεργιλίου καὶ τὸ ποίημα τοῦ Τιβούλλου I 1, 37 κέξξ.

Διὰ τῆς ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ τῆς πρώτης πραγματείας ¹⁰ συνοπτικῆς βεβαιώσεως τῶν θρησκευτικῶν καὶ γραμματολογικῶν τούτων γεγονότων τερματίζει ὁ Weinreich τὸ πρῶτον τμήμα τῆς ἐργασίας αὐτοῦ.

Ἡ ἀσυγκρίτως ἐκτενεστέρα οὔσα δευτέρα πραγματεία φέρει τὸν τίτλον: «Ἀνοιξις τῆς θύρας ἐν τῇ εἰς θαύματα, σημεία καὶ μαγείας πίστει τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος,

8. Πρβλ. M. J a s t r o w, Die Religion Babyloniens und Assyriens. II, Giessen 1912, σ. 110. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βαβυλωνῶς, οὗ ἡ χώρα πολλὰ δεινὰ ὑπέστη, παρακαλεῖ τὸν θεόν, ὅπως ἀποστρέψῃ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς χώρας ταύτης καὶ ἐκχύσῃ ταύτην ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς. Πρβλ. περαιτέρω ἐκ τῆς ΠΔ: Ψαλμ. 30 (31), 18· 39 (40), 15· 53 (54), 7· 70 (71), 13· 78 (79), 6 κέξξ.—Ἱερει. 10, 25.

9. Ἐν σ. 194 κέξξ.

10. Ἐν σ. 198 κέξξ.

τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ»¹¹. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ ἐκτίθεται ἡ σπουδαία θέσις, ἣν ἡ θύρα ἐν τῷ βίῳ ἐν γένει καὶ τῇ λογοτεχνίᾳ κατέχει. Παντοειδῆς πίστις καὶ δεισιδαιμονία, λαϊκὰ ἔθιμα καὶ ἐκκλησιαστικαὶ τελεταί, παντοειδεῖς θρησκευτικαὶ καὶ μαγικαὶ παραστάσεις διατελοῦσιν ἐν στενῇ σχέσει πρὸς τὴν θύραν ὡς ὅλον ἢ ὑπὸ τὰ ἴδια αὐτῆς μεμονωμένα μέρη θεωρουμένην, τὸν οὐδὸν δηλονότι, τὰς παραστάδας, τὰ θυρώματα, τὸ ὑπέρθυρον, τὸ κλεῖθρον, τὸν μοχλὸν κ. οὐ. κ. Θύρα καὶ ἐστία, ταῦτα εἶναι, καθὰ τις ἀνενδοιάστως θὰ ἔλεγεν, οἱ δύο πόλοι, περὶ οὓς κυκλοφοροῦνται ἡ οἰκιακὴ λατρεία καὶ πληθὺς ἔτι θρησκευτικῶν καὶ μαγικῶν παραστάσεων, ὡς καὶ ἀφθονία συναισθημάτων περιβεβλημένων ἐκτενῶς ὑπὸ χροιάς ἡθικοῦ τινος πάθους καὶ ζωηρᾶς ταραχῆς. Ἡ θύρα, ἥτις κινεῖται, ἥτις δύναται, ὅπως διὰ τῆς ἀνοίξεως ἢ κλείσεως ὠφελήσῃ ἢ βλάβῃ, ἥτις δύναται, ὅπως διὰ τοῦ φόβου, δν προκαλεῖ, προδῶσῃ ἢ ἀποτρέψῃ, κατέχει ἐν τῷ κόσμῳ πρωτογόνων ἢ ποιητικῶν παραστάσεων οὐχὶ ἀπλῶς τὴν θέσιν ἀσήμου τινὸς μόνον τεχνουργήματος. Τὸ μυθολόγημα, ἢ πίστις εἰς θαύματα, ὁ μῦθος, ὁ μαγικὸς λογισμὸς, τὸ θρησκευτικὸν ἔθος κ. τ. ὅ. προικίζουσι ταύτην μετὰ συναισθηματικῆς καὶ δραστηκῆς ἰσχύος καὶ ἀναμένουσι παρὰ ταύτης ὑπερφυσικὰς ἐνεργείας. Ἄν ὁ θεὸς προσεγγίξῃ τῷ ναῷ αὐτοῦ, διαισθάνεται ἡ πύλη τὴν θεῖαν αὐτοῦ βούλησιν καὶ ἀνοίγεται ἀφ' ἑαυτῆς, ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ, ὅπως εἰσέλθῃ ἢ ἐξέλθῃ.

Ἡ πραγματεία αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: τὰς «Ἑρεύνας»¹² καὶ τὸ «Γραμματολογικὸν ὕλικόν»¹³. Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐμφανίζει ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξόν τινα εἶκόνα, διότι τὸ σπουδαιότερον παρὰ τῷ συγγραφεῖ γραμματολογικὸν ὕλικόν, τ. ἔ. τὸ κλασσικόν, διακλινεῖται ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ πρῶτον μέρος. Ἐπίσης πλεῖστα παραδείγματα τοῦ θρησκευτικοῦ κύκλου τῆς Ἰνδικῆς, Ἰουδαϊκῆς καὶ χριστιανικῆς γραμματείας, ἅτινα κυρίως εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἀνήκουσι, περιέλαβεν ἤδη ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ πρώτῳ μέρει καὶ διὰ καὶ ἐκεῖ, ἔνθα ἐκτίθενται καὶ περιγράφονται οἰωνοὶ καὶ θαύματα ἀπελευθερώσεως. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ κατηύθυνε τοῦ συγγραφέως τὸν λογισμὸν οὐχὶ μόνον ἡ φαινομενολογική, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ ἡ ἱστορική, τῶν πραγμάτων συνάφεια μετὰ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος. Ἀναντιρρήτως ἐμφανίζεται ἡμῖν ἐνταῦθα σειρά δυσπαλαίστων δυσχερειῶν, ὑφ' ὧν ἐκτενῶς βαρύνεται ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὴν ἀναζητήσιν καὶ ἐφαρμογὴν τοῦ ὀρθοτέρου καὶ ἐπαγγοτέρου τρόπου διατάξεως τῆς ἐρευνωμένης ὕλης ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως αὕτη εὐκολώτερον καὶ ἀρτιώτερον κατανοηθῇ ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου. Πρόκειται περὶ τοῦ προβλήματος, ἐν ποίᾳ ἐκτάσει δέον, ὅπως ὁ ὑπολογισμὸς ἱστορικῶν καὶ εἰδικώτερον γραμματολογικῶν συναφειῶν ἐμπνέῃ καὶ ἐπηρεάξῃ τὴν φαινομενολογικὴν διάθεσιν καὶ παράστασιν τοῦ θρησκευτολογικοῦ ὕλικου Ὁ Weinreich διατελεῖ ἐν πλήρει γνώσει τῶν δυσχερειῶν τούτων, αἵτινες καθίστανται μείζονες λόγῳ τῆς φυσικῆς ἀδυναμίας παντὸς ἐν γένει ἐρευνητοῦ, ὅπως συλλάβῃ καὶ ἐλέγξῃ ὑπὸ ἐνιαίαν τινὰ εἰκόνα πάντα τὰ σχετικὰ γεγονότα, ἅτινα πολλάκις ἀνήκουσιν εἰς διαφόρους τομεῖς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης καὶ ἀξιούσιν ἐκάστοτε εἰδικὰς γνώσεις, ἃς οὐδαμῶς δύναται ὁ ἄνθρωπος, ὅπως διαθέτῃ, καὶ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἔτι εὐρωτάτης αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς συγκροτήσεως. Παρὰ ταῦτα δέον, ὅπως ὁμολογήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ὁ Weinreich ὑπὸ τὰ σαφῆ ἴχνη γιγαντιαίας τινὸς πάλης πρὸς κατάταξιν καὶ ῥύθμισιν τοῦ ἐρευνωμένου ὕλικου ἐπέτυχεν ἐπὶ τέλους, ὅπως χαράξῃ διὰ μέ-

11. Ἐν σ. 200 κέξξ.—Εὐθὺς ἀμέσως δέον ἴσως, ὅπως σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι τὴν δευτέραν ταύτην πραγματείαν διακρίνει κυρίως ἡ ἀχανὴς ἔκτασις τοῦ σχετικοῦ φιλολογικοῦ ὕλικου, ὅπερ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἀσυνήθους ἐπιστημονικῆς ἐμβριθείας καὶ εὐσυνειδησίας συνεκέντρωσεν ἐνταῦθα ὁ φιλόπνοος συγγραφεὺς. Πρβλ. J. Kroll, Gott und Hölle. Der Mythos vom Descensuskampfe. Leipzig—Berlin 1932 (=Studien der Bibliothek Warburg XX), σ. 480, σημ. 2.

12. Ἐν σ. 207 κέξξ.

13. Ἐν σ. 411 κέξξ.

σου τοῦ βιβλίου αὐτοῦ εὐθείαν γραμμὴν ἐνιαίας πορείας ἐν τῇ ἐρευνῇ, ἥτις ἡρέμως καὶ ἀδιαταράκτως χωρεῖ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.

Ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου μέρους τῆς δευτέρας ταύτης πραγματείας¹⁴ ἐρευνᾷ ὁ Weinreich «Τὸ περὶ τὴν θύραν θαῦμα πρὸ τῆς θεότητος», τὴν «Ἐπιφάνειαν» δηλονότι τῆς θεότητος, ἥτις δύναται, ὅπως εἶναι γενικὴ, ὅταν αὐτὸς ὁ θεὸς ἔνσωμος ἐμφανίζεται, ἢ μερικὴ, ὅταν π. χ. ἀπλῶς ἡχῇ ἢ φωνῇ τοῦ θεοῦ ἢ παρέχεται σημεῖον τι δηλωτικὸν τῆς θείας βουλῆσεως. Ὁ συγγραφεὺς ἐρευνᾷ ἐν πρώτοις μετ' ἀσυνήθους κριτικῆς ἰσχύος δύο τοῦ αὐτοῦ περιεχομένου ὁμάδας στίχων τῆς Ἰλιάδος: Ε 748—752=Θ 392—396. Ἐνταῦθα ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ θαῦμα τῆς αὐθορμήτου ἀνοίξεως τῶν οὐρανίων πυλῶν, ὅπερ ἐπέρχεται ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως διελάσῃσι μέσῳ αὐτῶν ἡ Ἥρα καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, ὁ ποιητὴς τῆς «Διομήδους ἀριστείας» (Ε) κυρίως πρῶτος διεμόρφωσε καὶ διὰ καὶ ὥς τι ὀργανικὸν μέλος τῆς ὅλης ποιητικῆς ὑποθέσεως, παρ' αὐτοῦ δὲ παρέλαβε τοῦτο εἶτα ὁ ποιητὴς τῆς «Κόλου μάχης» (Θ), ἐν ᾗ τοῦ θαύματος τούτου ἡ εἰκὼν στερεῖται τῶν ζωηρῶν χρωμάτων καὶ τοῦ δραστικοῦ τόνου ποιητικῆς τινος παραστάσεως, ἐφ' ὅσον ἐλλεῖπει τῆς ἐκθέσεως ἢ ἀπαραίτητος συνοχῇ καὶ ἡ ἐν αὐτῇ καταζητούμενη αἰτιοκρατικὴ σύνθεσις τῶν οἰκείων σκηνῶν. Ἡ μίμησις οὐδαμῶς δύναται, ὅπως ἀφανίζῃ τὰ ἴχνη ξένων ἐμπνεύσεων καὶ ἐπιρροῶν καὶ ὅπως μεταπλάσῃ οὕτω τὰ δανείσματα εἰς σχήματα ὀργανικῆς ἀρτιότητος. Ἀρχαϊκώτερον ἐξ ἐπόψεως θρησκευολογικῆς καὶ φαινομενολογικῆς ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων εἶναι τὸ χωρίον τῆς ὁμηρικῆς «εἰρεσιώνης», ἐν ᾗ αἱ θύραι κατὰ τρόπον εὐθείας προστακτικῆς κλήσεως διατάσσονται, ὅπως ἀνοιχθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, ἵνα εἰσέλθωσιν αἱ ἐπερχόμεναι καὶ ἤδη ἐγγύς που εὐρισκόμεναι θεότητες. Εἰς ἰδιορρυθμῶς συνταράσσουσιν δρᾶσιν ὑποῖ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὁ Καλλιμάχος παρουσιάζων ταύτην ἐν τῇ σφαίρᾳ λατρευτικῆς τινος «ἐπιφανεῖας» τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Κυρήνῃ: ¹⁵

6 αὐτοὶ νῦν κατοχῆς ἀνακλίνεσθε πυλῶν,
αὐταὶ δὲ κληίδες· ὁ γὰρ θεὸς οὐκέτι μακρὴν.

Ἔνεκα τῆς ὑψηλῆς θέσεως καὶ τιμῆς τοῦ Καλλιμάχου μεταξὺ τῶν ποιητῶν καὶ λογίων ἐν γένει τῆς Ῥώμης ἐπέδρασε κατ' εὐεχέγητον τρόπον ὁ τύπος, ὅφ' ὃν οὗτος διεμόρφωσε τὸ περὶ τὴν θύραν θαῦμα, περαιτέρω ἐπὶ τὴν περιοχὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς γραμματείας. Ἡ περιγραφή τῆς «ἐπιφανεῖας» τῆς θεότητος, ἣν ὁ Καλλιμάχος μετὰ λαμπρῶν χρωμάτων δαιμονίας ὄντως ποιητικῆς συλλήψεως παρέχει ἡμῖν ἐν τῷ ὕμνῳ αὐτοῦ εἰς Ἀπόλλωνα, καθίσταται ὑποδειγματικὴ τῷ Βεργιλίῳ¹⁶ καὶ τῷ Ὀβιδίῳ¹⁷, ὧν τὰς οἰκείας τοῦ θαύματος σκηνὰς εὐγλωττῶς ἀναλύει ὁ πολυμαθὴς συγγραφεὺς. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐν ταῖς σκηναῖς ταύταις περὶ «ἐπιφανεῖας» τοῦ θεοῦ λόγου, ὅθεν περὶ μερικῆς ἐπιφανεῖας τῆς θεότητος, πρόκειται, ἐλέγχονται προηγουμένως ἐν ἀμέσῳ συνεχεῖα πρὸς τὸν Καλλιμάχον εἰκόνες θαυμάτων αὐτομάτου ἀνοίξεως θυρῶν παρὰ Στατίῳ, Κλαυδιανῷ, Νόννῳ, Βαλερίῳ Μαξιμῷ καὶ Μακροβίῳ. Οὕτω προκύπτει ἡ ἀταξία, ὅτι ἐπὶ τῶν λογοτεχνικῶν δημιουργημάτων τῶν ἀνδρῶν τούτων ἐμφανίζονται χωρία, ἅτινα μαρτυροῦσι σαφῇ τὰ ἴχνη ἐπιδράσεως τῆς τέχνης ἀκριβῶς τοῦ Βεργιλίου καὶ Ὀβιδίου, οἵτινες οὕτω θά ἔδει, ὅπως προηγηθῶσιν ἐν τῇ ἐρευνῇ, ἐπιτυγχάνεται ὁμοῦς τὸ πλεονέκτημα τῆς ὁμοιογενοῦς μέχρι τέλους ἀφηγήσεως πασῶν τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, αἵτινες περιέχουσι τὰ εἰκόνας τοῦ κανονικοῦ περὶ τὴν θύραν θαύματος, τῆς γενικῆς δηλονότι «ἐπιφανεῖας» τῆς θεότητος.

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ¹⁸ ἐρευνᾶται «Ἡ περὶ τὴν θύραν ὑπόθεσις ἐν τῇ πίστει

14. Ἐν σ. 207 κέξξ.

15. Καλλιμ. ὕμν. εἰς Ἀπόλλ. II 1 κέξξ. (=II[1953] 5 Pfeiffer).

16. Verg. Aen. III. καὶ VI. βιβλίον.

17. Ovid. met. IX 773 κέξξ.—XV 634 κέξξ.

18. Ἐν σ. 257 κέξξ.

εἰς σημεῖα» καὶ ἀναγράφεται σχετικῶς τὸ πλούσιον ὕλικόν ἐκ τῆς ἀρχαίας πεζῆς καὶ ποιητικῆς γραμματείας. Ὀλίγα ἑλληνικὰ παραδείγματα ἔχομεν ἐνταῦθα, ὧν ἔναντι ὧμως κεῖται πληθὺς ῥωμαϊκῶν παραδειγμάτων, ὅπερ ἐρμηνεύεται ἐκ τοῦδε τοῦ πράγματος, ὅτι δηλαδὴ ἐν Ῥώμῃ ἰσχυρότερον ἢ παρὰ τοῖς Ἑλλήσι ἐξειλήχθη καὶ ἐπέδωκεν ἡ πλίστις εἰς «σημεῖα» καὶ προμηνύματα ἀποτελοῦσα οὐσιώδεις στοιχεῖον τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου. Ἐν τῇ συναφεῖᾳ ταύτῃ ἐλέγχονται καὶ τὰ σημεῖα, ἅτινα συνετελέσθησαν πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ αὐτῆς. Ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει τὰς σχετικὰς ἐκθέσεις Ἰωσήπου, Τακίτου, Ταλμουδ καὶ Δίωνος τοῦ Κασσίου μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ συνάγει σπουδαῖα συμπεράσματα ἐπὶ τοῦ διαφόρου ἐκάστοτε τρόπου ἐκτιμήσεως καὶ ἀντιλήψεως τῶν «σημείων». Ἀπταὶ εἶναι αἱ διαφοραὶ ἐκθέσεως μεταξὺ τοῦ Ῥωμαίου Τακίτου καὶ τοῦ Ἰουδαίου Ἰωσήπου, ὅστις ὧμως ἔχει πιθανώτατα πρὸ ὀφθαλμῶν ῥωμαϊκὴν τινα ἐπὶ τοῦ προκειμένου πηγὴν, οὗ ἕνεκα ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ οὐδὲ τῇ ἐκθέσει τοῦ Ταλμουδ συμφωνεῖ.

Ὁμάδα τινὰ ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὴν ἀπαρτίζουσιν αἱ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ: «Ἀνοίξεις τῆς θύρας ἐν τοῖς θαύμασιν ἀπελευθερώσεως» ἐκτιθέμεναι περιπτώσεις¹⁹, ἐν αἷς ἔχομεν ἕνα περαιτέρω τύπον θαυμασίας ἀνοίξεως τῆς θύρας ἐν συναφεῖᾳ μετ' εἰκότων θαυμασίας ἀπελευθερώσεως ἐγκαθεύκτων ἢ δεδεμένων αἰχμαλώτων. Αἱ περιπτώσεις αὗται κατέχουσιν ἐπίσημον θέσιν κυρίως ἐν τῇ περιοχῇ τῆς θρησκευτικῆς γραμματείας καὶ διὰ καὶ ἐκεῖ, ἔνθα νέαι τις θρησκεία περιπίπτει εἰς πάλιν ἑναντίον τῆς ἰσχύος τῆς πολιτείας, ἥτις ὑποστηρίζει καὶ προστατεύει τὴν παλαιὰν θρησκείαν. Ἐνταῦθα εἶναι ἢ αὐτὸς ὁ θεός, ὅστις ἀπελευθεροῦται ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἢ οἱ πιστοὶ καὶ διαπρύσιοι αὐτοῦ κήρυκες, οἵτινες διὰ τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὸν θεὸν τοῦτον ἢ διὰ τινος ἐν αὐτοῖς ἐνοικούσης θείας δυνάμεως ἐνεργοῦσι τὸ θαῦμα τῆς ἀπελευθερώσεως. Ὁ Weinreich ἔχει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ δεισιδαιμονία διάθεσις ἀποτελεῖ ἀναγκαῖον ψυχολογικὸν χαρακτηριστικὸν πασῶν τῶν ἱστορικῶς παραδεδομένων θρησκειῶν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὰ εἰδωλολατρικὰ θαύματα θεωρεῖ καθ' ὅμοιον τρόπον, ὥς τὰ χριστιανικά, καὶ τὰς περὶ ταῦτα διυφανθείσας διηγήσεις διαπραγματεύεται γενικῶς ὑπὸ τὴν αὐτὴν γραμμὴν κριτικῆς καὶ ἐρμηνευτικῆς ἐπόψεως. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοποθετοῦνται ἐνταῦθα τὰ θαύματα ἀπελευθερώσεως τοῦ διονυσιακοῦ κύκλου καὶ διὰ καὶ εἰδικώτερον ἄρχεται ὁ συγγραφεὺς μετὰ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Διονύσου ἀκολουθῶς ταῖς ἐκθέσεσι τοῦ Εὐριπίδου ἐν ταῖς «Βάκχαις» καὶ τοῦ Νόννου ἐν τοῖς «Διονυσιακοῖς». Καὶ ἡ ἀπελευθερώσις τοῦ συντρόφου τοῦ θεοῦ, τοῦ Ἀκοῖτου δηλονότι, ἀναλύεται ὁμοίως ἐνταῦθα ἐκτενῶς καὶ διὰ καὶ βάσει τῶν ὄσων περὶ τούτου ἔγραψαν ὁ Πακούβιος ἐν τῷ «Πενθεῖ»²⁰ αὐτοῦ καὶ ὁ Ὀβίδιος ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τῶν «Μεταμορφώσεων» αὐτοῦ, στ. 695 κέξξ.—Μετὰ τὸν θεὸν τοποθετεῖ ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ θαύματι ἀπελευθερώσεως τὸν θεάνθρωπον, τοιούτός τις δ' εἶναι Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, κήρυξ νέας τινὸς πίστεως καὶ θρησκείας. Περαιτέρω καταδεικνύει ὁ Weinreich, πῶς ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ περὶ τὸν Μωυσέα ἑλληνοιστικῷ μυθιστορήματι τοῦ Ἀρταπάνου μετεποιήθη ἡ περὶ τοῦτον Ἰουδαϊκὴ παράδοσις εἰς βίον ἀνθρώπου, ἐν ᾧ σπουδαίαν θέσιν πάλιν ἀναλαμβάνει τὸ θαῦμα ἀπελευθερώσεως. Διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ μελέτης τοῦ θαύματος τούτου παρέχει ὁ συγγραφεὺς τῷ ἀναγνώστῃ τὴν εὐρείαν δυνατότητα εὐκρινοῦς θέας καὶ σαφοῦς ἀντιλήψεως τῆς ὕφης τῆς λογοτεχνικῆς ταύτης συνθέσεως καὶ ἐπὶ πλέον διαπτύσσει πάσας τὰς μυστικὰς σελίδας ἰσχυροῦ τινος «σωβινισμού» τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ὅστις τοῦτο μὲν καταλλήλως ἐκμεταλλεύεται καὶ εὐφυῶς προσοικειοῦται τὰ ἑλληνοιστικὰ στοιχεῖα, τοῦτο δὲ πειρᾶται, ὅπως ὠθήσῃ εἰς διεθνὴ κυκλοφορίαν τὰ ἴδια αὐτοῦ δημιουργήματα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πολιτισμοῦ. Μετ' ἰδιαίτερας διεξοδικότητος ἀναλύονται κατόπιν τὰ θαύματα ἐκεῖνα ἀπε-

19. Ἐν σ. 280 κέξξ.

20. Πρβλ. Serv. comment. in Verg. Aen. IV 469 (=I [1881] 549, 1 κέξξ. Thilo).

λευθερώσεως, ἅτινα ἐκτίθενται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων»²¹. Ὁ συγγραφεὺς ἀνακαλύπτει καὶ ἐξάγει ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τούτων συνειδητὴν τινὰ παραθετικὴν ὑψωσιν τῆς δραματικῆς περιγραφῆς τῶν περὶ τὸ θαῦμα ἀπελευθερώσεως συντελουμένων πραγμάτων καὶ ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τὴν προαίρεσιν καὶ σπουδὴν τοῦ συγγραφέως τῶν «Πράξεων» πρὸς διεξαγωγὴν νικηφόρου τινὸς συναγωνισμοῦ πρὸς ὁμοίας διηγήσεις τῆς εἰδωλολατρικῆς γραμματείας. Ὁφείλει τις, ὅπως ὁμολογήσῃ, ὅτι ἐπὶ θαυμάτων ἀπελευθερώσεως ἔν τε ταῖς ἀρχαίαις καὶ ταῖς χριστιανικαῖς ἐκθέσεσιν ὑπόκεινται τύποι, οἵτινες παρουσιάζουσιν ἀναντιρρήτως θρησκευολογικὴν τινὰ συγγένειαν καὶ συνάφειαν, πιθανώτατα ὅμως κατὰ τινὰ ψυχολογικὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ κλίσιν τῶν λαῶν, ἀνεπτύχθησαν καὶ ἐξειλίχθησαν οὗτοι ἐπὶ διαφόρων περιοχῶν γραμματεϊακῆς δημιουργίας ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων καὶ ἄνευ ἀμοιβαίας τινὸς ἐπιδράσεως καὶ ἐπιρροῆς. Ἐπὶ τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων» ὅμως τὰ ἐκτιθέμενα θαύματα ἀπελευθερώσεως προδίδουσι κατὰ Weinreich σαφῆ τὰ ἴχνη ἐπιδράσεως τῆς κλασσικῆς εἰδωλολατρικῆς γραμματείας, μάλιστα δὲ τῶν «Βακχῶν» τοῦ Εὐριπίδου, ἃς ἀναντιρρήτως ἐγίνωσκεν ὁ συγγραφεὺς τῶν «Πράξεων»²² καὶ ὧν τὰς περὶ τὰ θαύματα ἀπελευθερώσεως ἐκθέσεις πειρᾶται οὗτος, ὅπως ὑπερβάλῃ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἄλλων τοιούτων ἐπὶ χριστιανικῆς δὴθεν περιοχῆς συντελουμένων καὶ διὰ τῆς χρήσεως ἔτι ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ λογοτεχνικῶν χρωμάτων ἐντονωτέρας τινὸς καὶ ὑψηλοτέρας δραματικῆς ἰσχύος. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ὑποστηρίζει ὁ Weinreich εὐσυνόπτως διὰ τῆς παροχῆς πίνακος, ἐν ᾧ ἔναντι τῶν θαυμάτων ἀπελευθερώσεως τῶν «Πράξεων» σημειοῦνται τὰ ἀντίστοιχα χωρία τῆς κλασσικῆς γραμματείας. Λεξικολογικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἀναλύσεις συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς ἐφιστᾷ ἐνταῦθα τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως: «θεομάχος»²³, ἥτις παρέχει κεντρικὴν τινὰ παράστασιν τοῦ εὐριπιδείου δράματος, ἐν ᾧ αὕτη ἐν τῇ γραμματεῖᾳ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι ἐν γένει λίαν σπανία. Περαιτέρω ἐπάγεται τὴν φράσιν: «πρὸς κέντρα λακτίζειν»²⁴, ἥς ἐπὶ ὁμοίας περιστάσεως ἐποίησατο χρῆσιν ὁ Εὐριπίδης, καὶ τέλος ὑποδεικνύει τὴν συνάφειαν τῆς ἐκθέσεως περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Παύλου ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου καταγγελίας «ξένων» δαιμονίων²⁵ μετὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν «Βακχῶν» τοῦ Εὐριπίδου περὶ τοῦ «ξένου» θεοῦ, ὅστις ἔρχεται ἐκ τῆς «ξένης» καὶ εἰσάγει νέαν τινὰ λατρίαν. Οὐδαμῶς δύναται, ὅπως ἀποτελεῖ ἀπλήν τινὰ σύμπτωσιν τὸδε τὸ πρᾶγμα, ὅτι δηλαδὴ ὁ Ὁριγένης ἐκ τῶν «Βακχῶν» ὁρμώμενος ποιεῖται κατόπιν²⁶ λόγον περὶ τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων»²⁷. Ἐφ' ὅσον βραδύτερον ὁ Ἰουδαῖος τραγικὸς Ἐζεκιήλος παρέστησεν ἐκτενῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μωυσέως δι' εὐριπιδεῶν στίχων πρὸς τὸν σκοπὸν ἀσκήσεως ἰουδαϊκῆς προπαγάνδας²⁸, τότε ὀφείλομεν, ὅπως ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν «Πράξεων» οὐδαμῶς εἶχε χρεῖαν, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν μίμησιν ταύτην, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα καὶ οὗτος, ὡς ἐκείνος, προπαγάνδαν ἤσκει, εἰ καὶ βεβαίως οὐχὶ ἰουδαϊκὴν, ἀλλὰ χριστιανικὴν. Μετ' ἰδιαίτερου ὄντως διαφέροντος παρακολουθεῖ τις ἐν-

21. Πράξ. Ἀποστ. 4, 1—22· 5, 17—41· 12, 3—19· 16, 19—40.

22. Πρβλ. σχετικῶς W. Nestle, Anklänge an Euripides in der Apostelgeschichte ἐν: Philol. 59 (1900) 46 κξξξ.

23. Πράξ Ἀποστ. 5, 39.

24. Αὐτ. 26, 14.

25. Αὐτ. 17, 18.

26. Ὁριγ. κατὰ Κέλσου II 34 (=Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte. II: Origenes Werke I [1899] 160, 11 κξξξ. Koetschau).

27. Πράξ. Ἀποστ. 12, 6—9· 16, 24—26.

28. Εὐσέβ. προπαρ. συναγγ. IX 28, 1 κξξξ. (=Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte I [1954] 524 κξξξ. Mras).

ταῦθα, πῶς ἡ λεπτή καὶ βαθύνους ἀνάλυσις τῶν τεσσάρων περικοπῶν τῶν «Πράξεων τῶν Ἀποστόλων» κατευθύνει τὸ βλέμμα ἡμῶν ἐπὶ τὴν ὕψηλὴν τέχνην τοῦ Χριστιανοῦ συγγραφέως τοῦ ἔργου τούτου, ὅστις παρουσιάζει ἐνώπιον ἡμῶν βαθμιαίως καὶ προοδευτικῶς τὰ θαύματα ἀπελευθερώσεως πλουσίως ἐκάστοτε διαχρωματιζόμενα, ἀλλ' οὕτω πως, ὥστε σαφῶς νὰ διακρίνονται ἀλλήλων εἰς ἰδίαις καὶ αὐτοτελεῖς περιοχάς.

Ἐν τῷ τειάρτῳ κεφαλαίῳ ²⁹ : «Ἀνοιξίς τῆς θύρας διὰ μαγείας καὶ προσευχῆς» συνάπτονται πρὸς ἀλλήλας δύο ἔννοιαι, ἡ μαγεία καὶ ἡ προσευχή, ὧν ἡ μὲν ἀνήκει εἰς περιοχὴν δυνάμεως μᾶλλον καὶ βίας, ἡ δὲ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς προσωπικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὑπερανθρώπου ὄντος. Ὁ Weinreich οὐδαμῶς ὑπεισέρχεται ἐνταῦθα εἰς τὴν συζήτησιν τῆς σχέσεως μεταξὺ μαγείας καὶ θρησκείας, μεταξὺ μαγικῆς ρήσεως καὶ προσευχῆς. Ἡ θεωρία, λέγει, καθ' ἣν ἡ μαγικὴ ρῆσις εἶναι ἐξ ἐπόψεως ἱστορικῆς τοῦ πράγματος ἐξελιξέως προβαθμῆς τῆς προσευχῆς, δύναται, ὅπως εἶναι ὀρθή ἢ ψευδής. Διὰ τοῦ ἐμπειρικοῦ ἡμῶν ὕλικου οὐδαμῶς δύναται αὕτη, ὅπως κυρωθῇ ἢ ἀπορριθῇ. Ἐκεῖνο, ὅπερ παρὰ τῷ συγγραφεῖ ἔχει ἰδιαιτέραν τινὰ σημασίαν, εἶναι τὸδε κυρίως, ὅτι δηλαδὴ ἡ μαγεία ἐκεῖ, ἐνθα αὕτη συστηματοποιεῖ καὶ αἵρεται ὑπὲρ τὸν ἀπλούστατον τύπον, παραλαμβάνει ἐπὶ λόγων τε καὶ πράξεων τὴν ὅλην αὐτῆς συσκευὴν ἐκ τοῦ θεϊκοῦ χαρακτήρος προσευχῆς τε καὶ θυσιῶν. Εἰς τὴν σύλληψιν καὶ κατανόησιν τοῦ πράγματος τούτου ὁδηγεῖ ὁ ἔλεγχος τοῦ συγκεκριμένου ὕλικου, πρῶτον τῶν παπύρων μαγείας, εἷτα τῶν μαρτυρίων τῆς ὕψλης γραμματείας, Λουκιανοῦ δηλονότι, Ἀπουληίου καὶ λοιπῶν. Τὰ στρώματα μαγείας καὶ προσευχῆς παρουσιάζονται διαρκῶς μεμειγμένα πρὸς ἀλλήλα. Πᾶσα ἀπόπειρα καθαρῶς τούτων χρονικῆς ἀπ' ἀλλήλων διαχωρίσεως εἶναι θεμελιωδῶς ἄτοπος καὶ ἄκαρπος. Μόνον φαινομενολογικῶς θεωρούμενα παρουσιάζονται ταῦτα ὡς πλαστουργήματα, ἅτινα ἴσως θὰ ἠδύναντο, ὅπως σαφέστερον καὶ εὐκρινέστερον χωρισθῶσιν ἀλλήλων. Παρὰ ταῦτα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ τελικοῦ πορίσματος ἄπτονται ταῦτα πάλιν ἀλλήλων, εἰ καὶ προφῆται καὶ ἀπόστολοι ἐπὶ τῆς μιᾶς, μάγοι δὲ καὶ φαρμακοὶ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς δρῶσιν.

Ὅσοι ἔλαττον ὅμως εἶναι δυνατός καθαρὸς τις χωρισμὸς ἀνοίξεως θύρας τοῦτο μὲν διὰ μαγικῆς ρήσεως, τοῦτο δὲ διὰ προσευχῆς, ἐπὶ τοσοῦτον εὐκολώτερον παρουσιάζονται μεικτοὶ τύποι, οὓς πραγματεύεται ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ ³⁰, ἐν ᾧ ἀναλύονται συγχρόνως λογοτεχνικὰ κείμενα παρῳδοῦντα τὰς περὶ τὴν θύραν σκηνάς. Πᾶσα πίστις διεγείρει κατὰ τινὰ ψυχολογικὴν ἀναγκαιότητα τὴν διάθεσιν παρῳδίας. Ἐνταῦθα τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ἡ ὑπέροχος ὄντως καὶ πλήρης ἀκτινοβόλου κριτικῆς δξύτητος ἀνάλυσις πάντων τῶν περὶ τὴν θύραν ἐπεισοδίων τῶν δύο πρώτων σκηνῶν τῆς πρώτης πράξεως τοῦ «Κουρकुλίωνος» τοῦ Πλαύτου. Ἐπὶ τῶν σκηνῶν τούτων διακρίνει ὁ συγγραφεὺς ἀλλήλων τρεῖς κυρίως βαθμίδας, τάσδε : α) τὴν παρῳδίαν τῆς κατ' ἀνθρώπινον τρόπον ζωοποιήσεως τῆς θύρας· β) τὴν παρῳδίαν λειτουργικῶν περὶ τὴν θύραν σκηνῶν (διονυσιακὴν παρατραγωδίαν) καὶ γ) τὴν παρῳδίαν μαγικῶν ἐξορκισμῶν τῆς θύρας. Διὰ τῆς ἀναλύσεως ταύτης οὐχὶ μόνον ὑπηρετεῖ ὁ Weinreich τοῖς εἰδικοῖς τῆς ἐργασίας αὐτοῦ σκοποῖς, ἀλλὰ καὶ προάγει ἔτι γενικῶς τὴν ἀντίληψιν τῶν πρώτων σκηνῶν τοῦ δράματος τούτου τοῦ Πλαύτου καὶ μάλιστα τοῦτο μὲν διὰ τῆς εὐρυτέρας διασαφήσεως λεπτομερειῶν, αἵτινες ὀλίγης ἐκ μέρους τῶν φιλολόγων προσοχῆς ἠξιώθησαν κατὰ τὸ παρελθόν, τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἐρμηνείας περαιτέρω τοῦ προβλήματος τῶν πηγῶν, ὅς πιθανώτατα εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Ῥωμαῖος ποιητὴς κατὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐξαίρετου τούτου δραματικοῦ αὐτοῦ ἔργου. Ἀκολουθῶς ἀναλύεται ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ ἡ παρὰ Πετρωνίῳ παρῳδία τοῦ τύπου «ἐπιφανείας» καὶ ἡ παρ' Ἰουβενάλῳ παρῳδία τοῦ τύπου «σημείων».

29. Ἐν σ. 342 κέξξ.

30. Ἐν σ. 371 κέξξ.

Ἐν τῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ ³¹ ἀναλύεται «Τὸ περὶ τὴν θύραν θαῦμα ἐν τῇ θεοκρισίᾳ». Ὁ Weinreich προσάγει ἡμῖν ἐνταῦθα δύο σχετικές ἐκθέσεις ἐκ τοῦ τρίτου μ. Χ. αἰῶνος, τὴν τοῦ Ἀχιλλέως Τάτιου δηλονότι περὶ τοῦ ἐνδεχομένου ἐν Ἐφέσῳ κειμένου σπηλαίου τοῦ Πανός ³² καὶ τὴν τοῦ γνωστικοῦ Βαρδισάνου ³³ περὶ Ἰνδικοῦ τινος σπηλαίου. Ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν περιπτώσεων τούτων πρόκειται περὶ σκηνῶν θεοκρισίας. Ὁ Ἀχιλλεύς Τάτιος ἐξαρτᾶται κατὰ Weinreich ἐκ τοῦ Βαρδισάνου καὶ μεταφέρει τὰς ἀντιστοιχίους ἐπὶ τοῦ προκειμένου σκηνᾶς ἐξ Ἰνδιῶν εἰς τὸ περιβάλλον τῆς Ἐφέσου παρέχων οὕτω διὰ τῆς ὥραιας αὐτοῦ ἐκθέσεως ἐξαίρετον παράδειγμα λογοτεχνικῆς συνθέσεως καὶ διαμορφώσεως παραδόσεων. Ὅτι τέλος ἐν Ἰνδαίς εἶναι γνωστὴ ἡ αἰφνιδία καὶ αὐτόματος ἄνοιξις τῆς θύρας ὡς τεκμήριον τῆς ἀθωότητος ἐγκαθερίκτων, διδάσκει σαφῶς ἡ Μαχαϊάνακα - Ἰατάκα. Ὁ συγγραφεὺς προστίθῃσιν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦτ' ἀνάλυσίν τινα τῆς περὶ τὴν θύραν θεοκρισίας ἐπὶ ἀγιογραφικῶν παραδόσεων, ἐφ' ὧν ἀνακαλύπτει σκηνὰς ὁμοίας ταῖς οἰκείαις σκηναῖς τῶν Ἰνδιῶν, χωρὶς ὁμῶς οὕτω νὰ δέχεται αἰτιοκρατικὴν τινα τούτων πρὸς ἀλλήλας σχέσιν καὶ συνάφειαν. Πρόκεινται ἐνταῦθα ἡμῖν ἀπλῶς θρησκευολογικαὶ μόνον συνάφειαι ψυχολογικοῦ τινος καὶ λαογραφικοῦ χαρακτήρος, οὐχὶ δὲ ἱστορικαὶ ἐξαρτήσεις.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς δευτέρας ταύτης πραγματείας κατακλείεται διὰ συντόμου τινὸς κεφαλαίου, τοῦ ἑβδόμου ἐν τῇ σειρᾷ ³⁴, ἐν ᾧ διερευνῶνται καὶ ἐρμηνεύονται ἐν τῇ τεχνικῇ αὐτῶν λειτουργίᾳ αἱ αὐτόματοι ἐπὶ νῶν θύραι τοῦ μηχανικοῦ Ἡρώου τοῦ Ἀλεξανδρέως.

Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς δευτέρας αὐτοῦ πραγματείας ³⁵ προσάγει ἡμῖν ὁ συγγραφεὺς τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ φιλολογικὸν ὕλικόν καὶ δὴ καὶ ἀντλῶν ἐν τῷ πρώτῳ μὲν κεφαλαίῳ ³⁶ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς γραμματείας (βαβυλωνιακῆς, ἀσσυριακῆς, αἰγυπτιακῆς καὶ Ἰνδικῆς), ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ ³⁷ ἐκ τῆς Ἰουδαϊκῆς γραμματείας (τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης [ψαλμ. 23 (24)] καὶ ἄλλων περιοχῶν τῆς γραμματείας ταύτης) καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τέλος κεφαλαίῳ ³⁸ ἐκ τῆς χριστιανικῆς γραμματείας (τοῦ κύκλου τῶν ἀποκρύφων πράξεων τῶν Ἀποστόλων, τῶν ἀγιογραφικῶν παραδόσεων καὶ τῶν γνωστικῶν καὶ λειτουργικῶν κειμένων). Ἀκολουθοῦσι τὰ βραχέα κεφάλαια ἐπὶ «Τῶν πυλῶν τοῦ ἔδου» ³⁹ καὶ «Τοῦ ζητήματος τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἀρχαίων λογοτεχνικῶν τύπων ἐν τῷ περὶ τὴν θύραν θαύματι» ⁴⁰ καὶ τέλος εὐστοχοὶ τινες παρατηρήσεις ἐπὶ «Τῶν ἐν τοῖς παραμυθίοις παρουσιαζομένων ἡμῖν τύπων τοῦ περὶ τὴν θύραν θαύματος» ⁴¹.

Διὰ τῆς συνοπτικῆς ταύτης ἐπισκοπῆσεως τῆς ἐν λόγῳ ἐργασίας τοῦ Weinreich διαπτύσσεται, νομίζω, πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου ἡ ὕψηλὴ ἐπιστημονικὴ συγκρότησις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἐκπλήσσοσα πληθώρα τῶν γνώσεων αὐτοῦ, ὅστις διὰ δεξιότην φιλολογικῆς τῶν πραγμάτων ἐρμηνείας, ἐν ᾗ οὗτος δικαίως τὸ ἀξιοπιστότερον μέσον ἱστορικῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως διορᾷ, συλλαμβάνει εὐτόλμως καὶ ἐπιτυχῶς τὰς εἰκόνας ἰδίαις τινὸς περιοχῆς τῆς εἰς θαύματα πίστεως ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ θρησκευολογικῇ καὶ γραμματολογικῇ σημασίᾳ. Διὰ τῆς ἀβιάστου καὶ ἡγεμονικῆς κυριαρχίας

31. Ἐν σ. 398 κέξξ.

32. Ἀχιλλ. Τάτ. VIII 6 κέξξ. (ΕΛΣ—ΕSG I [1858] 193 κέξξ. Hercher).

33. Παρά Στοθ. ἐκλ. I 3, 56 (=I [1834] 66 κέξξ. Wachsmuth).

34. Ἐν σ. 407 κέξξ.

35. Ἐν σ. 411 κέξξ.

36. Ἐν σ. 411 κέξξ.

37. Ἐν σ. 415 κέξξ.

38. Ἐν σ. 420 κέξξ.

39. Ἐν σ. 436 κέξξ.

40. Ἐν σ. 445 κέξξ.

41. Ἐν σ. 449 κέξξ.

ἀπεράντου φιλολογικοῦ ὕλικου, τῆς εὐτέχνου αὐτοῦ διατάξεως καὶ τῆς αὐθεντικῆς ἐρμηνείας τῶν ἱδιορρυθμῶν ἐνταυθα προβλημάτων παρέχει ἡμῖν ὁ συγγραφεὺς, βαθυνούσματος ἐπιστήμων τῆς φιλολογίας καὶ τῆς μουσικῆς συγχρόνως, ἔργον μεστόν ἐμβριθείας καὶ ἁρμονίας. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἔργου τούτου ἀνακύπτει ἐκάστοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν πλούσιος κόσμος ὑπερφῶν εἰκόνων τοῦ ἀρχαίου βίου, ἐν αἷς ἐκ τῆς εὐφραντασιώτου περιοχῆς τῆς διαθέμου καὶ περιπαθοῦς ὁρμῆς ὑποκειμενικῆς τινος ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέως ἀντιλήψεως τῶν πραγμάτων ἀκτινοβολεῖ κατὰ τινα τρόπον καταναγκαστικῆς ἀκολουθίας σειρὰ πολυτίμων συμπερασμάτων ἀκαταμαχίτου ἀντικειμενικοῦ κύρους. Ἡ ἔμφυτος ἰσχύς σπανίας φιλολογικῆς ἰδιοφυίας χαλινάγωγείται καὶ ρυθμίζεται παρὰ Weinreich ὑπὸ ὑψηλῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως, ἥτις καὶ τὰ εὐπαθέστερα ἔτι συναισθήματα ποιήσεως καὶ ὀνείρων ἄγει εὐτάκτως ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν εὐκρινούς καὶ ζώσης κατανοήσεως τῶν παντοειδῶν ἐν τοῖς πράγμασιν ἀντιθέσεων καὶ τῆς ἀπολύτου καὶ πρώτης αὐτῶν ἀληθείας. Καὶ ὁ εὐτεχνότερος ἔτι τύπος λυρικῆς τινος παρ' αὐτῷ ἐκθέσεως οὐδαμῶς παρασύρει ἢ ἀποπλανᾷ εἰς παράτολμα καὶ ἀνωφελῆ ἀκροβατικά ἄλματα ἢ εἰς ἀλόγους καὶ ριψοκινδύνους πτήσεις πρὸς τὰ ἀχανῆ καὶ ἀσύλληπτα διαστήματα ἀρρώστου τινὸς πνευματικῆς ἀφαίρεσεως ἢ χαώδους ῥέμβης καὶ ἀνωμάλου. Ἀμύθητος πλοῦτος εὐχρώμων λογοτεχνικῶν εἰκόνων ὑπηρετεῖ παρ' αὐτῷ μετὰ λαμπρᾶς ἐλαφρότητος λεκτικοῦ ὅφους μνημειώδει τινὶ καὶ δαιμονίᾳ ὄντως συνθέσει παντοειδῶν ἐπιστημονικῶν ἀληθειῶν. Εἰκόνες ἀπεριγράπτου κάλλους διαγωνίζονται οἶονε ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ τοῦ Weinreich πρὸς ἀλλήλας ἀκαμάτως καὶ ἐμμανῶς, ὅμως μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης μόνον, καθ' ἣν ὁ δεξιὸς αὐτοῦ συνθέτης ἐν τινὶ ἐλευθέρᾳ καὶ μεγαλοφυεῖ ὄντως ἐπεξεργασίᾳ ἄγει τέλος ταύτας ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀσταθοῦς φαντασίας καὶ τῶν εὐπαθῶν ὀνείρων εἰς τὴν ἀκτινοβόλον σφαῖραν ἐπιστήμης καὶ ἀληθείας. Ἀνυψοῦται οὕτω βαθμηδὸν ἐνώπιον ἡμῶν ἀρραγῆς τις κλίμαξ ἀγούσα οἶονε ἡμᾶς ἐκ γῆς εἰς οὐρανὸν ὑπὸ τοὺς θαυμασίους πάντοτε τόνους εὐπαθῶν συναισθημάτων καὶ νοημάτων ἀκμαίων. Ἡ εὐρυθμία καὶ ἡ σεμνότης τοῦ ὅφους, τὰ ὠραῖα χρώματα γλυκείας περιγραφῆς καὶ οἱ ἥπιοι τόνοι μελωδικῆς τῶν πραγμάτων παραστάσεως ἐπισπῶνται ἀμείωτον τοῦ ἀναγνώστου τὴν προσοχὴν καὶ δεσμεύουσιν ἐπιτερωπῶς τὸν λογισμὸν αὐτοῦ, ὥς ἀκριβῶς καὶ τοῦ ἀστρονόμου τὸν νοῦν καὶ τὰς αἰσθήσεις καταμαγεύει ἡ ἐν ὥρᾳ ἀνεφέλου νυκτὸς ἀπὸ ὑψηλῆς σκοπιᾶς θέα τοῦ κόσμου τῶν ἀστέρων καὶ τῶν ἄλλων αἰώνιων ἔργων τοῦ δημιουργοῦ. Ἐνεκα τῶν πλεονεκτημάτων τούτων ἀκριβῶς ἐξέλεξα πρὸς μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὴν συγγραφὴν ταύτην ἐκ μέσου τοῦ ἐκτενοῦς κύκλου τῶν ἔργων τοῦ Weinreich μετὰ τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ βιβλιογραφία πλουτίζεται οὕτω δι' ἐνὸς ἔτι χρησίμου ἐπιστημονικοῦ βιβλίου.

Πλείστα σημεῖα τῆς ἐργασίας, ἅτινα ἐθεώρησα δυσνόητα παρὰ τῷ Ἑλληνι ἀναγνώστῃ καὶ κυρίως παρ' ἐκείνῳ, ὅστις οὐχὶ εἰδικώτερον πῶς ἀσχολεῖται περὶ τὰς σπουδὰς, ὧν ἐν μέσῳ ἡ ἐργασία αὕτη κινεῖται, ἡρμήνευσα δι' ὑποσημειώσεων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐκτενῶν, ἐφ' ὧν φυσικῶς τὴν εὐθύνην φέρει ἐξ ὀλοκλήρου ὁ μεταφραστὴς. Αἱ ὑποσημειώσεις αὗται διακρίνονται δι' ἰδίας ἀριθμήσεως, ἥτις χωρεῖ προοδευτικῶς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἐργασίας. Οἱ ἀραβικοὶ ἀριθμοὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ συνοδεύονται πάντοτε ὑφ' ἐνὸς ἀστερίσκου. Αἱ σημειώσεις ἐκείναι τοῦ μεταφραστοῦ, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς σημείον τι, εἰς δ' ἤδη ἀναφέρεται καὶ σημειώσις τις τοῦ συγγραφέως φέρουσα τὸν ἴδιον αὐτῆς ἀριθμὸν, οὐδαμῶς λαμβάνουσι νέον ἀριθμὸν, ἀλλὰ διακρίνονται ἀπλῶς διὰ τοῦ ἀστερίσκου μόνον.

Κατὰ τὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Weinreich ἐφρόντισα, ὅπως μὴ ἀποστῶ τοῦ γράμματος τοῦ κειμένου, ἡ γερμανικὴ γλῶσσα ὅμως εἶναι πλήρης ἱδιορρυθμιῶν καὶ μετάφρασός τις εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ λέξιν γινομένη θὰ παρεῖχε τὸ ἄχαρι φαινόμενον ἐκβεβιασμένης καὶ ἀτέχνου διαπλοκῆς ἀτάκτων καὶ ἀρρῦμων φράσεων καὶ ἐννοιῶν. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου παρίστατο πολλάκις ἀνάγκη φραστικῶν τινων ἀλλοιώσεων, αἵτινες, ἐνῶ οὐδαμῶς παρέβλαπτον ἢ μετεποίουν τὸ περιεχόμενον,

συνετέλουν συγχρόνως εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνιαίου καὶ σαφοῦς νεοελληνικοῦ ὕφους ἐν τῇ χρήσει τῶν σταθερῶν ἐκείνων τύπων τοῦ καθαρεύοντος λόγου, δι' οὗ οὐ μόνον ἐπιστημονικὴ ἀκρίβεια κατὰ τὴν διαγραφὴν τῶν νοημάτων καὶ ἐννοιῶν καὶ νευρώδης φραστικὴ ἰσχὺς καὶ πάθος πολλὰκις ῥητορικὸν καὶ μεγαλεῖον λεκτικῆς πληρότητος ἐπιτυγχάνεται, ἀλλὰ καὶ χάρις καλλιτεχνικὴ καὶ λεπτότης ὕφους καὶ ὕψος ῥυθμῶν εὐμέτρων καὶ τόνων εὐήχων, πλεονεκτήματα, ἅτινα κατατάσσουσι τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεταξὺ τῶν πρώτων γλωσσῶν τοῦ κόσμου. Παρέκκλινειν τινα ἀπὸ τοῦ γερμανικοῦ κειμένου οὐδαμῶς ἠδυνήθη, ὅπως ἀποφύγω καὶ ἐκεῖ ἔτι, ἔνθα ὑπερβολικὴ τῆς διατυπώσεως συντομία ἢ σχοινοτενὴς ἀντιθέτως τῶν περιόδων μακρότης αὐστηρῶς ὑπηγόρευον ἐπὶ τῆς πρώτης μὲν περιπτώσεως διεξοδικωτέραν καὶ σαφεστέραν τῶν πραγμάτων ἔκθεσιν, ἐπὶ τῆς δευτέρας δὲ σύντμησιν καὶ βράχυνσιν τῶν προτάσεων, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ λεκτικοῦ ἐκείνου ῥυθμοῦ, ὅστις οὐδαμῶς πλέον ἐνοχλεῖ οὐδὲ γεννᾷ ἀνίαν ἢ ἀδημονίαν καὶ νευρικότητα, ἀλλὰ δεσμεύει τοῦ ἀναγνώστου ψυχὴν τε καὶ νοῦν, συναρπάζει, τέρπει καὶ ἐνθουσιᾷ.

Πάσας τὰς σχετικὰς πηγὰς, ἃς ὁ Weinreich εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἤλεγξα εὐρέως καὶ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ πολὺ μελίζονος ἀκριβεῖας κατέγραψα τὴν προέλευσιν αὐτῶν ἢ ὅσον τοῦτο ἐν τῷ πρωτοτύπῳ κειμένῳ συμβαίνει, ἐπὶ δὲ τῶν ἐκάστοτε προσαγομένων χωρίων, ὅσα τυχὸν τούτων διὰ τὴν σύντμησιν ἢ δι' ἐσφαλμένην ἀντιγραφὴν ἐδημιούργουν ἀσφαλείας καὶ δυσχερείας περὶ τὴν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καὶ τῆς σχέσεως περαιτέρω αὐτῶν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐκτιθέμενα, ἐπήνεγκα τὰς δεούσας συμπληρώσεις, διορθώσεις ἢ μεταβολὰς. Τοῦτο συνέβη μάλιστα ἐπὶ ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν χωρίων, ἐφ' ὧν ἐν τῷ γερμανικῷ πρωτοτύπῳ παράλειψις τις φέρ' εἰπεῖν τοῦ κυρίου ῥήματος ἢ ἄλλων λέξεων, φορέων σπουδαίων ἐννοιῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀπαραιτήτων ἐν τῷ ἔργῳ τῆς ἀκριβοῦς συλλήψεως καὶ κατανόησεως τῶν γεγονότων, περιέβαλλε τὸ ἀνωτέρω ἐγχείρημα διὰ τῆς χροιάς αὐστηροῦ τινος καὶ ἀπαραβάτου φιλολογικοῦ καθήκοντος. Εἶναι περαιτέρω εὐνόητον, ὅτι ἐκεῖ, ἔνθα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως παρείχετο μετάφρασις ἢ ἀνάλυσις ἔκτενονος τινος χωρίου ἢ ἀποσπάσματος Ἑλλήνων ἢ Λατίνου συγγραφέως, μετέφρασα κυρίως κατ' εὐθὺ ἐκ τῆς πηγῆς. Τοῦτο, εἰ καὶ πολλάκις οὐδαμῶς ἐγγυᾶται τὴν πλήρη σύμπτωσιν τῶν μεταφραστικῶν προϊόντων ἐν τε τῇ γερμανικῇ καὶ τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἄγει ὁμως τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην ἀσφαλέστερον καὶ πληρέστερον ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν ἐκτιθεμένων ἀρχὴν καὶ βοηθεῖ σπουδαίως ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐλευθέρως ἐκτιμήσεως τῶν ἐπὶ τῶν ἀναλυομένων ζητημάτων προσωπικῶν τοῦ συγγραφέως ἀντιλήψεων καὶ κρίσεων. Ἐπὶ τῆς περιοχῆς ταύτης ἐξέκλινει τοῦ πρωτοτύπου ἐκεῖ κατ' ἐξοχὴν, ἔνθα περὶ ἑλληνικῶν κυρίως κειμένων πρόκειται. Οὐδεὶς, νομίζω, θὰ ἠδύνατο, ὅπως ἀξιῶσθαι παρ' Ἑλλήνων μεταφραστοῦ, ὅπως κατὰ τὴν μεταγλώττισιν ξένων ἔργων ὁποδῶση ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ τὰ τυχὸν ἐν αὐτοῖς διαληφθέντα χωρία Ἑλλήνων συγγραφέων ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν οὐχὶ τὸ πρωτότυπον κείμενον τῆς πατρίου γλώσσης, ἀλλὰ φράσεις ἀλλογλώσσους, δι' ὧν ποὺ τὰ χωρία ταῦτα κατὰ τινὰ οἰονδήποτε τρόπον κατεγράφησαν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ ὁμοίᾳζεν ἀναντιρρήτως τὸ πρᾶγμα κούφῳ τινὶ ἀποφάσει γονέων ξενομανῶν, ὅπως μετὰ τῶν τέκνων αὐτῶν, ὧν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ ἀγωγὴν ἐνεπιστεύθησαν ξένῃ τινὶ παιδαγωγῷ, συνδιαλέγονται τοῦ λοιποῦ οὐχὶ εὐθέως καὶ ἑλληνιστί, ἀλλὰ μέσῳ τῆς παιδαγωγοῦ ταύτης καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῆς.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ τῆς ἀποδόσεως, ἐρμηνείας ἢ ἐξηγήσεως παλαιῶν ἑλληνικῶν κειμένων ἐν γλώσσῃ νεοελληνικῇ ἐποιήσάμην ἐν πολλοῖς χρήσιν αὐτῶν τῶν λέξεων καὶ φράσεων τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ μόνον ἐλαφράς τινας τροποποιήσεις ἐπήνεγκα, ὅσας δηλονότι ἐπέβαλλέ μοι ἡ ἀναγκαιότης δημιουργίας σαφοῦς καὶ ἐνιαίου ὕφους ἐν τῷ καθαρεύοντι ἡμῶν νεοελληνικῷ λόγῳ. Οὐδαμῶς ἀποκρύπτω, ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ πολλὰκις κατελήφθην ὑπὸ τῶν ὑπερφυνῶν συναισθημάτων ὕψλης ἐθνικῆς χαρᾶς καὶ ὑπερηφανίας ἀρρήτου, ἐφ' ὅσον οἱ προπάτορες ἡμῶν, οἵτινες ἀπ' αἰῶνων ἀπασχολοῦσιν, ἐμπνέουσι καὶ κατευθύνουσι πάσας τὰς περιοχὰς τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης, ἐνεφανίζοντο οὕτως

αὐτοπροσώπως λαλοῦντες ἐν τῇ ἀθανάτῳ ἡμῶν γλώσσῃ. Τίς ἄλλος λαὸς τῆς γῆς θὰ ἠδύνατο ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅπως ἐπιδείξῃ τοιαυτὰ τινα μαρτύρια ἐσωτερικῆς συγγενείας τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ βίου μετὰ τοῦ ἀρχαίου; Ἐν συναφείᾳ πρὸς ταῦτα θὰ ἐπεθύμουν, ὅπως δεχθῶ, ὅτι οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἀναγνώστων θὰ προβάλῃ τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ γλῶσσα, ἥς οὕτως ἐγένετο ἐνταῦθα χρήσις, εἶναι δῆθεν δυσνόητος ἅτε πολὺ τοῦ λαϊκοῦ ἰδιώματος ἀφισταμένη. Παρὰ ταῦτα, ἂν λεχθῇ τοιοῦτόν τι, θὰ ἠδυνάμην, ὅπως πλὴν τῶν ἄλλων ἀντιτάξω ἔτι καὶ τήνδε κυρίως τὴν παρατήρησιν, ὅτι δηλαδὴ ἡ παρούσα ἐργασία κινεῖται ἐπὶ ἐπιστημονικῶν περιοχῶν τοσαύτης εὐρύτητος, ὥστε ἡ κατανόησις ταύτης νὰ προϋποθέτῃ ἀπαραιτήτως ἐκτενῆ φιλολογικὴν συγκρότησιν καὶ γνῶσιν ἐπαρκῆ οὐ μόνον τῶν κλασσικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κυριωτέρων συγχρόνων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Κατὰ ταῦτα καὶ ἡ γνῶσις τῆς καθαρευούσης ἡμῶν γλώσσῃς ἀποτελεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου προϋπόθεσιν τινα καὶ καθήκον τόσον αὐτονόητον, ὥστε οὐδὲ καὶ νὰ γίνηται κἂν λόγος περὶ αὐτοῦ ἐπιτρέπεται. Ἐπὶ τέλους οὐδαμῶς δύναται, ὅπως ὥς εἰδός τι *Esperanto* θεωρηθῇ ἡ γλῶσσα ἐκείνη, ἣν ποτε ἐν χρόνοις ἀφθίτου δόξης ἐλάλουν οἱ ἀθάνατοι ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου!

Ἐν τέλει σημειωθῇτω ἐνταῦθα, ὅτι τὰ σχετικὰ βοηθήματα, ἅτινα ὁ Weinreich εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, παρέχονται ἐν τῇ ἑλληνικῇ διασκευῇ μετὰ μερίζονος ἢ ἐν τῷ γερμανικῷ πρωτοτύπῳ βιβλιογραφικῆς πληρότητος καὶ ἀκριβείας. Οὕτω κατὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ ἀνεύρεσιν τούτων ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης οὐδαμῶς θὰ ἔχη χρεῖαν τόσου χρόνου, ὅσου ἴσως ὁ ἀναγνώστης τοῦ γερμανικοῦ πρωτοτύπου. Ἐπὶ πλέον δέον, ὅπως γένηται ἐνταῦθα μνεία καὶ τῆσδε ἔτι τῆς λεπτομερείας, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τὴν χρήσιν τῶν βοηθημάτων τούτων ἔσχον πρὸ ὀφθαλμῶν ἐν τῇ ἑλληνικῇ διασκευῇ τὰς νεωτέρας κυρίως ἐκδόσεις αὐτῶν, ἐφ' ὅσον βεβαίως ὑπῆρχον τοιαῦτα, ἐν σχέσει πάντοτε πρὸς τὰς ἐκδόσεις ἐκεῖνας, ὧν ἠδύνατο ὁ συγγραφεὺς, ὅπως ποιήσῃται χρήσιν κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνθέσεως τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ εὐχεροῦς καὶ ταχείας ἀνευρέσεως χωρίων ἀρχαίων τινῶν Ἑλλήνων ἢ Λατίνων συγγραφέων ἢ καὶ νεωτέρων ἔτι Εὐρωπαίων ἢ ἄλλων τινῶν λογίων, ἐφ' ὧν πάντων οὐχὶ πολλὰς ἴσως ἐκδόσεις τοῦ ἔργου αὐτῶν ἔχομεν, οὐτινος ἡ γνῶσις οὕτως οὐχὶ λίαν διαδεδομένη εἶναι, κατέγραψα ὁμοίως μίαν ἢ καὶ πλείονας καὶ δὴ καὶ τὰς κυριωτέρας τῶν ἐφ' ἑκάστου τῶν συγγραφέων τούτων ὑπαρχουσῶν τυχόν ἐκδόσεων μετὰ τῆς δεούσης μνείας τῆς οἰκείας σελίδος, ἐν ᾗ κεῖνται τὰ σχετικὰ χωρία· οὕτω τὸ σχετικὸν ἔργον μετὰ τῶν ἐν τῇ μεταφράσει ταύτῃ μνημονευομένων χωρίων αὐτοῦ θὰ ἀνευρίσκῃ ὁ βουλόμενος ἀκόπως τε καὶ ἀσφαλῶς ἐν τοῖς καταλόγοις βιβλιοθήκης τινὸς καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα νῦν τοῦ ἐκδότου αὐτοῦ. Τέσσαρες ἐκτενεῖς πίνακες, πίναντες πλῆρως βοηθημάτων, πίναντες ὀνομάτων καὶ πραγμάτων καὶ πίναντες τέλος περιεχομένων μετ' αὐστηρᾶς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ ακολουθίας συνταχθέντες καὶ δὴ καὶ ἐν ὑπολογισμῷ τοῦ τε πρωτοτύπου κειμένου καὶ τῶν προσθηκῶν τοῦ μεταφραστοῦ, ἐπισυνάπτονται τῇ ἑλληνικῇ διασκευῇ τοῦ ἔργου τοῦ Weinreich καὶ διευκολύνουσιν οὕτως ἐξόχως τὴν χρήσιν αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἕλληνι ἀναγνώστῃ. Διὰ πάντων τούτων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ἔκτασιν κατέστη τὸ ἔργον τριπλάσιον σχεδόν, ὅμως τοῦτο οὐδαμῶς ἴσως θεωρηθῇσεται ὥς τι συγγραφικὸν μειονέκτημα ἢ ἀτέλειά τις μεθοδικῇ, ἂν τις μάλιστα ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἀναμφήριστον πρᾶγμα, ὅτι ὁ χρόνος, ὃν τις δαπανᾷ ἐπὶ πλέον πρὸς ἀνάγνωσιν ἐκθέσεως τινος μετὰ λεκτικῆς εὐρύτητος καὶ πληρότητος μερίζονος ἴσως τοῦ δέοντος συντεταγμένης, πλουσίως ἐξουδετεροῦται διὰ τῆς ταχύτητος, μεθ' ἥς τις οὕτω τὸ σαφές καὶ καθαρὸν αὐτῆς περιεχόμενον ἀκόπως καὶ ἡδέως ἀναλαμβάνει καὶ κατανοεῖ.

Παρὰ τὸ ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ὀφειλόμενον ἠθικόν καθήκον τῆς αἰδήμονος καὶ μετριόφρονος σιγῆς ὀφείλω χάριν τῆς ἀληθείας, ὅπως ἀναγράψω ἐνταῦθα, ὅτι πρὸς διεκπεραίωσιν τῶν μνημονευθεισῶν παντοειδῶν συμπληρώσεων ὑπέταξα ἑμαυτὸν ἐπὶ μακρὸν τῷ μόχθῳ ἐργασίας ἐκτενεστάτης καὶ μεστῆς φιλοπῶνου ἐγκαρτερήσεως καὶ

αὐταπαρνήσεως ἀσκητικῆς, ἥς τὸ μέγεθος δεόντως θὰ ἐκτιμῆσῃ πᾶς, ὅστις περὶ τοιαύ-
τας σπουδὰς καὶ ἐρεῦνας ἐρασιτεχνικῶς ἢ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀσχολεῖται. Παρὰ ταῦτα
ὁμολογῶ ἐλικρινῶς, ὅτι ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῶν ἀναμνήσεων ὁ πᾶς μόχθος θὰ ἀναλάβῃ
τὴν ὥραιαν καὶ ἐπιτερπὴ χροιάν παλαιᾶς τινος πνευματικῆς τρυφῆς, ἃν ἡ εἰς τὴν ἑλλη-
νικὴν γλῶσσαν κατὰ διασκευὴν μετάφρασις τῆς ἐν λόγῳ ἐργασίας τοῦ Weinreich τα-
χέως δημοσιευθῇ διὰ τῆς μερίμνης καὶ συνδρομῆς τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων καὶ παρά-
σχη παρ' ἡμῖν ὥθησιν τινα πρὸς εὐρυτέρας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐπιστημονικοῦ κλάδου
ἐρεῦνας. Οὕτω, κληρονόμοι ἡμεῖς τῶν πολυτιμοτάτων θησαυρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιό-
τητος, εὐτόλμως ἐκάστοτε θὰ διεκδικῶμεν ἐν τῷ σταδίῳ τῶν διεθνῶν ἀγώνων τῆς πνευ-
ματικῆς ἀλκῆς καὶ τῶν μεγάλων ἔργων τὴν ὀφειλομένην ἡμῖν ἔδραν εὐγενοῦς τιμῆς
καὶ πρωτείας.

ΚΩΝΣΤ. ΙΩ. ΜΕΡΕΝΤΙΤΗΣ

**CHARLES MUGLER, Dictionnaire historique de la terminologie géométri-
que des Grecs**, édit. Gauthier - Villars, librairie Klincksieck Paris, 2 vol.
(Publié avec le concours du Centre Nationale de la Recherche Scientifique).

Εἰς προηγούμενον τεύχος τοῦ «Πλάτωνος» (1958 Β) ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν
νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦ πρώτου τόμου τοῦ ἀνωτέρω Λεξικοῦ τοῦ κ.
Mugler καὶ νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι διὰ πρώτην φοράν δημοσιεύεται μὲ τοιαύτην πληρό-
τητα ἔργον ἀφορῶν εἰς τοὺς γεωμετρικοὺς ὅρους τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡδὴ ἔχομεν
πρὸ ἡμῶν τὸν δεύτερον τόμον τοῦ Λεξικοῦ τούτου (Λ—Ω)· κρίνομεν δὲ σκόπιμον, ὅπως
παραθέσωμεν ἀποσπάσματα ἀρθρῶν τινῶν, ἵνα δυνηθῇ ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίσῃ
σαφῆ εἰκόνα τὸ μὲν τοῦ περιεχομένου τοῦ Λεξικοῦ, τὸ δὲ τῆς καταβληθείσης προσπα-
θείας ὑπὸ τοῦ συγγραφέως. Ὑπενθυμίζομεν ὅτι πᾶσα λέξις (ὅρος) ἑλληνικὴ ἀποδίδεται
εἰς τὴν λατινικὴν, τὴν γαλλικὴν, τὴν γερμανικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν γλῶσσαν. Τὸ ἐρμη-
νευτικὸν μέρος ἐκάστου γεωμετρικοῦ ὅρου διατυπύεται εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν μὲ
παράθεσιν χωρίων ἀρχαίων κειμένων.

ἀδιόριστος.—Indeterminatus, indéterminé, unbestimmt, undefined.

Adj. qualifiant des problèmes de construction dont les conditions de possibilité
ne son pas précisées ; opp. à διωρισμένος, cp. διορίζειν, διορισμός. Pappus : παντὸς
γὰρ τοῦ προτεθέντος μεγέθους μείζονα γίνεται καὶ πάλιν ἐλάττωνα πάντα τὰ ἐπὶ τῶν
ἀδιορίστων προβλημάτων γινόμενα. (ἀκολουθεῖ μετάφρασις τούτου γαλλιστί). VI 58 ;
δεδομένων τριῶν εὐθειῶν τῶν ΘΔ, ΔΚ, Λ τεμῖν τὴν ΔΚ κατὰ τὸ Η, καὶ ποιεῖν λογὸν
τοῦ ὑπὸ ΘΗΚ πρὸς τὸ ὑπὸ Λ, ΗΔ ἴσου πρὸς ἴσον. Τοῦτο δὲ φανερόν, καὶ ἔστιν ἀδιόρι-
τον. VII, 142. Proclus : ἐστὶν οὖν τὸ πρόβλημα (sc τὸ ἐκ τριῶν εὐθειῶν . . . τρίγωνον
συστήσασθαι) τῶν διωρισμένων, ἀλλ' οὐ τῶν ἀδιορίστων. καὶ τῶν ἀδιορίστων καὶ διω-
ρισμένων προβλημάτων τὴν διαφορὰν ἐνδειξάμενος. p. 432.

ἀδύνατος.—Impossible, impossible, unmöglich, impossible.

Adj. caractérisant une opération ou une conclusion absurde, c'est - à - dire en
contradiction soit avec les axiomes et les postulats, soit avec une proposition antérieure ;
fréquent dans la formule ὅπερ ἀδύνατον à la fin d'une réduction à l'absurde. Ces
démonstrations indirectes, ἀπαγωγαὶ εἰς ἀδύνατον, qui servent le plus souvent à
établir la réciproque d'une proposition, consistent à nier la proposition qu' on veut
démontrer et à montrer par une suite de syllogismes que cette négation conduit à une
absurdité. La négation initiale est en général introduite par εἰ γὰρ μή, εἰ γὰρ δυνα-
τόν. La fin du raisonnement est marquée par ὅπερ ἀδύνατον, ὅπερ ἔστιν ἀδύνατον . . .

EUCLIDE : εἰ γὰρ δυνατόν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐθείας ΑΒ δύο ταῖς αὐταῖς εὐθείαις